

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Simonos Plungaitės,
V kurso, Mokesčių ir finansų teisės
studijų šakos studentės

Magistro baigiamasis darbas

**ES Bendrojo duomenų apsaugos reglamento įgyvendinimas mokesčių
administratoriaus veikloje**

Implementation of the EU General Data Protection Regulation in the Activity of
Tax Administrator

Vadovas: doc. dr. Martynas Endrijaitis
Recenzentas: lekt. dr. Julius Zaleskis

Vilnius
2020

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Baigiamajame darbe pateikiamas mokesčių administratoriaus veiklos ir ją reglamentuojančių teisės aktų vertinimas iš BDAR perspektyvos. Šiuo tikslu atliekama konceptualių BDAR pagrindų ir MAĮ nuostatų, įtvirtinančių teisinį duomenų tvarkymo pagrindą, analizė. Taip pat aptariamos konkrečios mokesčių administratoriaus vykdomos duomenų tvarkymo operacijos (asmens duomenų viešas skelbimas, kontaktinių duomenų rinkimas iš duomenų subjektų ir kt.), kurių atitiktis ar teisinis reglamentavimas BDAR atžvilgiu gali būti kvestionuoti.

Pagrindiniai žodžiai: mokesčių administravimas, asmens duomenų apsauga, Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas.

The final thesis assesses the operations of the tax authority and the legal acts regulating these operations in respect of the GDPR. For this purpose, an analysis of the GDPR conceptual framework and of the Tax Administration Legislation provisions establishing the legal basis for data processing is carried out. The thesis also discusses specific data processing operations performed by the tax authority whose compliance with the GDPR may be called into question, e.g. public disclosure of personal data, collection of contact details from data subjects, etc.

Keywords: tax administration, protection of personal data, EU General Data Protection Regulation.

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	5
1. MOKESČIŲ ADMINISTRAVIMO IR DUOMENŲ APSAUGOS TARPUSAVIO RYŠYS IR REGULIAVIMAS.....	10
1.1. Mokesčių administravimo samprata ir turinys	11
1.2. Duomenų apsaugos teisės esmė: reguliavimas ir taikymo ribos	15
2. MOKESČIŲ ADMINISTRATORIAUS PAREIGOS, ĮGYVENDINANT BENDRAJĮ DUOMENŲ APSAUGOS REGLAMENTĄ	20
2.1. Asmens duomenų tvarkymo principai ir jų vaidmuo	20
2.2. Asmens duomenų tvarkymo teisiniai pagrindai ir jų taikymo galimybės	27
2.3. Duomenų subjektų teisės: jų esmė ir išimties.....	34
3. MOKESČIŲ ADMINISTRATORIAUS VEIKLOS VERTINIMAS BENDROJO DUOMENŲ APSAUGOS REGLAMENTO ATŽVILGIU.....	38
3.1. Mokesčių administratoriaus veiklos atitiktis Bendrajam duomenų apsaugos reglamentui	38
3.1.1. Informacijos apie asmens duomenų tvarkymą pateikimas	38
3.1.2. Asmens duomenų viešas skelbimas ir teikimas duomenų gavėjams.....	41
3.2. Bendrojo duomenų apsaugos reglamento įtaka mokesčių administratoriaus veiklai	48
3.2.1. Grįžtamojo ryšio gavimo problematika	50
IŠVADOS.....	56
LITERATŪROS IR KITŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	58
SANTRAUKA	64
SUMMARY	65

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ADTAI – Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas

BDAR (GDPR) - 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas)

Direktyva 95/46/EB – 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (95/46/EB) dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo

Direktyva Nr. 2002/58/EB - 2002 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje (Direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių)

Duomenys, asmens duomenys - bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu (duomenų subjektu), kurio tapatybė yra nustatyta arba gali būti nustatyta

ERI – Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas

Europos Sąjungos 29 str. darbo grupė - 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (95/46/EB) dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo 29 straipsnio pagrindu įsteigta darbo grupės asmenų apsaugai tvarkant asmens duomenis

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija

LVAT – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas

MAI – Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas

Mano VMI - Valstybinės mokesčių inspekcijos portalo e. VMI autorizuotų elektroninių paslaugų sritis

VDAI – Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija

ĮVADAS

Mokesčių administratorius, siekdamas tinkamai ir produktyviai įgyvendinti teisės aktuose nustatytas funkcijas ir uždavinius, privalo apdoroti labai didelės apimties informaciją, įskaitant ir fizinių asmenų duomenis. Šie duomenys yra vieni svarbiausių išteklių, suteikiančių galimybę mokesčių administratoriui pasiekti visuomenės ir valdžios institucijų jam keliamus tikslus. Neabejotina tai, kad geras duomenų valdymo procesas yra esminis reikalavimas darbo kokybei gerinti ir laiko sąnaudoms mažinti. Todėl mokesčių administratorius, kaip ir įprasta šiais laikais, siekdamas užtikrinti būtinų duomenų gavybą ir tinkamą turimos informacijos valdymą, duomenų tvarkymui (rinkimui, grupavimui ir pan.) pasitelkia įvairias technologijas. Pripažįstama, kad naujausios technologijos įgalina mokesčių administratorių gauti bei apdoroti didesnę kiekį duomenų ir taip sumažinti informacijos *asimetriją*, kuri kelia grėsmę teisingam mokesčių surinkimui (Scarcella, 2019, p. 2). Kadangi mokesčių administratorius automatizuotomis priemonėmis (ar pagal specialius kriterijus susistemintuose rinkiniuose) tvarko itin didelės apimties asmens duomenis ir valdo ypatingos svarbos valstybės informacinius išteklius, jis, kaip duomenų valdytojas, privalo įvertinti su duomenų tvarkymu susijusius pavojus, nuolat įgyvendinti jų mažinimo priemones ir, be abejo, prisiimti bei valdyti su tuo susijusias rizikas.

Neabejotina, kad visuomenės susidomėjimas duomenų apsauga padidėjo po BDAR priėmimo, o dar labiau – po šio teisės akto taikymo pradžios. Nors BDAR nustatyti reikalavimai iš esmės yra panašūs į tuos, kurie buvo įtvirtinti prieš tai daugiau nei 20 metų Europos Sąjungos mastu galiojusioje Direktyvoje 95/46/EB, šis teisės aktas įnešė sumaištį tiek privataus, tiek viešojo sektoriaus subjektų veikloje. Šiuo metu žmonių domėjimasi duomenų apsaugos teisės klausimais ir valdžios dėmesį į asmens duomenų apsaugos svarbą vis dažniau atkreipia Lietuvoje įvykstantys plataus masto asmens duomenų saugumo pažeidimai (pavyzdžiui, visai neseniai didelę dalį visuomenės palietusi „CityBee“ kibernetinė ataka ir kt.). Atsižvelgiant į tai, užtikrinti aukštą duomenų apsaugos lygį yra suinteresuoti visi asmens duomenis tvarkantys subjektai, tarp jų ir mokesčių administravimą vykdančios institucijos: tai padeda kurti pasitikėjimu grįstus santykius su duomenų subjektais, formuoti gerą asmens duomenų saugumą užtikrinančios institucijos įvaizdį, išvengti didelių baudų už duomenų apsaugos teisės pažeidimus ir kt.

Taigi, įvertinus mokesčių administravimą vykdančių institucijų tvarkomų duomenų apimtį bei atsižvelgiant į vis dažniau Lietuvoje kylančius konfliktus dėl galimai netinkamai įgyvendinamų ar veikiančių duomenų saugos užtikrinimo priemonių, pagrįstai tampa

įdomu, ar nurodytos valstybės institucijos, kurioms visuomenė dažnu atveju privalo atskleisti savo ir (ar) trečiųjų asmenų duomenis, tinkamai įgyvendina teises nuostatas, reglamentuojančias asmens duomenų tvarkymą ir nustatančias su šiuo tvarkymu sietinus draudimus bei ribojimus.

Temos aktualumas. Šio darbo aktualumas pasireiškia tuo, kad jame pateikiamas išsamus mokesčių administratoriaus veiklos vertinimas reikšmingiausio pastarųjų metų duomenų apsaugos teisės šaltinio – BDAR atžvilgiu. Taip pat, šiame darbe aptariama naujausia BDAR taikymo ir aiškinimo oficiali praktika, kurią Lietuvos teismai tik pradeda formuoti ir kuri iš esmės yra aktuali tiek privataus, tiek viešojo sektoriaus subjektams. Plačiai analizuojamos ir pagrindinės BDAR taikymo priežiūrą vykdančios institucijos Lietuvoje – VDAI gairės, nuomonės ir rekomendacijos, kurios itin aktualios visiems Lietuvoje veikiančioms duomenų valdytojams ir duomenų tvarkytojams. Baigiamasis darbas taip pat naudingas teisėkūros subjektams, nes jame nurodomi asmens duomenų tvarkymo operacijas įtvirtinančių nacionalinių teisės aktų, kuriuos savo veikloje įgyvendina mokesčių administratorius, trūkumai bei pasiūlymai šiems trūkumams šalinti.

Darbo tikslas. Pateikti mokesčių administratoriaus veiklos ir ją reglamentuojančių teisės aktų vertinimą BDAR atžvilgiu.

Darbo uždaviniai. Tinkamas magistro darbo temos atskleidimas ir tikslo įgyvendinimas reikalauja:

1. atskleisti duomenų apsaugos teisės ir mokesčių administravimo sąsają;
2. aptarti duomenų apsaugos teisės ir pagrindinio Europos Sąjungos mastu duomenų apsaugos teisės šaltinio – BDAR konceptualius pagrindus, kiek tai susiję ir būtina temos kontekste;
3. pateikti konkrečių mokesčių administratoriaus atliekamų duomenų tvarkymo operacijų ir jas reglamentuojančių teisės normų vertinimą BDAR atžvilgiu;
4. pateikti konkrečius pasiūlymus, kaip įstatymų leidėjas galėtų sukurti mokesčių administratoriaus veiklai tinkamą teisinę aplinką, kuri koreliuotų su duomenų apsaugos teisės reikalavimais, t. y. nurodyti, kokios MAĮ bei kitų teisės aktų nuostatos ir kaip turėtų būti pakeistos ar papildytos;
5. aptarti, kaip specialūs reikalavimai asmens duomenų tvarkymui tiesioginės rinkodaros tikslu riboja mokesčių administratoriaus veiklą, bei pateikti pasiūlymą, kas ir kaip galėtų išspręsti šią problemą.

Objektas. Iškeltas darbo tikslas ir uždaviniai reikalauja atlikti BDAR ir atitinkamų teisinių nuostatų, įtvirtintų mokesčių administratoriaus veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose, analizę. Apsiribota konceptualių BDAR pagrindų atskleidimu, kiek tai susiję ir būtina nagrinėjamos temos kontekste. Didžiausias dėmesys skiriamas MAĮ nuostatų, įtvirtinančių teisinius duomenų tvarkymo pagrindus konkrečioms mokesčių administratoriaus vykdomoms duomenų tvarkymo operacijoms, analizei ir jų vertinimui iš BDAR perspektyvos.

Struktūra. Siekiant nuoseklaus temos atskleidimo, išskiriamos trys darbo struktūrinės dalys. Pirmoje magistro darbo dalyje atskleidžiama mokesčių administravimo samprata ir duomenų apsaugos teisės esmė. Šios potemės padeda atskleisti darbo temos pamatinių elementų sąsają – formalizuojant ir skaitmenizuojant mokesčių administravimo procesą mokesčių administratorius privalo prisiimti ir valdyti vis didesnes rizikas duomenų apsaugos srityje. Antroje magistro darbo dalyje aptariami esminiai BDAR pagrindai: jame įtvirtinti principai, duomenų teisėto tvarkymo sąlygos ir duomenų subjektų teisės. Paminėtina tai, kad dėl ribotos magistro darbo apimties yra atliekama itin koncentruota BDAR nuostatų analizė, apsiribojant labiausiai mokesčių administratoriaus atliekama duomenų tvarkymą veikiančiomis kategorijomis ir jų paaiškinimais. Galiausiai trečioje darbo dalyje darbo autorės pasirinkimu yra vertinama konkrečių mokesčių administratoriaus vykdomų duomenų tvarkymo operacijų ir jas reglamentuojančių teisės aktų atitiktis BDAR. Tikslingai ir sąmoningai vertinamos tik tos duomenų tvarkymo operacijos, su kuriomis susiduria (ar gali susidurti) kiekvienas duomenų subjektas (mokesčių mokėtojai, Mano VMI naudotojai ir kt.) ir kurių teisinio reglamentavimo atitiktis BDAR yra kvestionuotina.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiame darbe didžiausias dėmesys skiriamas VMI, kaip pagrindinius fiskaline prasme Lietuvos Respublikoje galiojančius mokesčius administruojančios institucijos, veiklos analizei, t. y. vertinimui, kaip būtent šis mokesčių administratorius įgyvendina iš BDAR kylančius reikalavimus asmens duomenų tvarkymui. Taip pat pažymėtina, kad šiame darbe koncentruojamasi ne į mokesčių administratoriaus, kaip duomenų valdytojo, įgyvendinamas technines ir organizacines duomenų saugumo priemones ir jų vertinimą, tačiau į jo veiklą reglamentuojančių teisės aktų analizę, pavyzdžiui, ar pagrindiniame mokesčių administravimo ypatumus reglamentuojančiame teisės akte – MAĮ – asmens duomenų tvarkymo teisiniai pagrindai yra suformuluoti taip, kaip to reikalaujama pagal BDAR.

Tyrimo metodai. Darbo temai tinkamai atskleisti ir iškeltam darbo tikslui pasiekti pasitelkiami bendrieji mokslinio pažinimo metodai: aprašomasis, sisteminės analizės, lingvistinis, lyginamasis, apibendrinimo ir kiti metodai. Pirmiausiai darbe aprašomojo metodo pagalba yra atskleidžiama mokesčių administravimo samprata ir duomenų apsaugos teisės esmė. Atskleidžiant įvairių BDAR principų ir normų tarpusavio ryšį, BDAR nuostatų sąsają su kompetentingų institucijų pateiktomis rekomendacijomis ir gairėmis (*soft law* šaltiniais) taikytas sisteminės analizės metodas. Šis teisės aiškinimo metodas taip pat taikytas analizuojant visus magistro darbe nurodytus teisės aktus kaip vieningos teisinės sistemos, kurioje elgesio taisyklės privalo koreliuoti tarpusavyje, dalis. Lingvistinis tyrimo metodas padeda atskleisti teisės aktų (BDAR, MAĮ ir kt.) ir juose įtvirtintų sąvokų (mokesčių administravimas, asmens duomenys, duomenų valdytojas ir kt.) turinį bei identifikuoti konkrečių teisinių nuostatų trūkumus. Lyginamasis metodas taikytas lyginant teisės mokslininkų doktrinoje pateiktus mokesčių administravimo apibrėžimus, BDAR su anksčiau galiojusia Direktyva 95/46/EB ir kitus susijusius elementus. Šis metodas taip pat netiesiogiai naudojamas atskleidžiant skirtumus, kaip įstatymų leidėjas Lietuvoje ir kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje (konkrečiai - Vokietijos Federalinėje Respublikoje) įgyvendina BDAR suteiktą diskreciją, kiek tai susiję ir aktualu nagrinėjamos temos kontekste. Galiausiai apibendrinimo metodas naudotas apibendrinant magistro darbe išanalizuotus šaltinius (teisinį asmens duomenų apsaugos ir mokesčių administravimo reglamentavimą, mokslinę literatūrą, aktualią teismų bei kompetentingų institucijų praktiką ir kt.) bei formuluojant galutines išvadas. Taip pat pasitelkiami ir kiti bendrieji mokslinio pažinimo metodai.

Darbo originalumas. Neabejotina, kad šis magistro darbas išsiskiria savo tikslu ir jo pasiekimui iškeltais uždaviniais. Iki šiol darbo autorės žiniomis Lietuvos teisės doktrinoje nebuvo atlikta apžvalga, ar ir kaip nacionaliniai teisės aktai buvo pakeisti, atsižvelgiant į įvykusią duomenų apsaugos reformą, t. y. priėmus tiesioginio taikymo teisės aktą - BDAR. Taip pat, pastebėtina, kad Lietuvos teisės doktrinoje yra nagrinėjamos pavienės duomenų apsaugos teisės reguliavimo nuostatos arba pateikiama išsami teorinė šios teisės srities analizė. Tuo tarpu tarptautinės doktrinos kontekste galima rasti mokslinių darbų, kuriuose nagrinėjama BDAR įtaka konkrečiam duomenų valdytojo veiklai ar šiuo teisės aktu suteikta nauda duomenų subjektams konkrečioje srityje. Pavyzdžiui, duomenų apsaugos teisės ir jos šaltinių vaidmuo mokesčių administravimą vykdančių institucijų veiklos kontekste yra nagrinėjamas F. Karaman ir A. Champion publikacijoje „*ES Duomenų apsauga ir kova prieš mokesčių vengimą: delikatus balansas*“, Olandijos universiteto teisės studento V. Burilov magistro darbe pavadinimu „*Ar BDAR gali atgaivinti mokesčių mokėtojų teisę į*

privatumą mokesčių informacijos keitimosi srityje?“ ir kituose šaltiniuose. Tad šio magistro darbo originalumą lemia tai, kad jame BDAR yra analizuojamas konkrečios viešojo sektoriaus subjekto veiklos kontekste ir yra atliekamas praktinis konkrečios institucijos bei įstatymų leidėjo veiklos vertinimas BDAR atžvilgiu atitinkamoje srityje.

Svarbiausi šaltiniai. Neabejotina, kad šiame darbe svarbiausi ir plačiausiai analizuojami du norminiai teisės aktai – BDAR ir MAĮ. Taip pat darbe bus aptariama Lietuvos teismų tik pradėta formuoti BDAR aiškinimo ir taikymo praktika, kuri yra ypač aktuali viešojo sektoriaus subjektams, tarp jų ir mokesčių administravimą vykdančioms institucijoms. Atsižvelgiant į oficialios BDAR aiškinimo praktikos trūkumą, plačiai bus remiamasi ir kitais oficialiai neprivalomais, tačiau autoritetingais duomenų apsaugos teisės šaltiniais. Taip pat, kadangi magistro darbe koncentruojamasi į tai, kaip BDAR įgyvendina Lietuvoje mokesčių administravimą vykdančios institucijos, darbe plačiai bus analizuojami pagrindinės institucijos, Lietuvoje atliekančios šio teisės akto taikymo priežiūrą, - VDAI šaltiniai: rekomendacijos, gairės, nuomonės. Darbe taip pat plačiai remiamasi specialiąja literatūra, iš kurios neabejotinai svarbiausias ir darbe dažniausiai cituojamas šaltinis yra asist. dr. J. Zaleskio monografija „*Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas ir asmens duomenų apsaugos teisė*“. Be nurodytųjų, darbe cituojami bei analizuojami ir kiti šaltiniai, susiję ir padedantys atskleisti nagrinėjamą temą.

1. MOKESČIŲ ADMINISTRAVIMO IR DUOMENŲ APSAUGOS TARPUSAVIO RYŠYS IR REGULIAVIMAS

Ypatinga mokesčių svarba užtikrinant valstybės pajamas objektyviai reikalauja sukurti bendrą mokesčių valdymo (administravimo) sistemą, kuri derėtų su visa valstybėje galiojančia teisine sistema ir būtų priimtina visuomenei. Siekiant iš esmės pertvarkyti ir sukurti šiuolaikišką mokesčių administravimo sistemą, Lietuvoje dar 2002-2004 metais buvo vykdoma mokesčių sistemos reforma. Ši reforma, be kita ko, užtikrino, kad mokesčių teisės aktai bus suderinti su Europos Sąjungos teisės aktais. Šiuo metu galiojančią MAĮ (Mokesčių administravimo įstatymas, 2004), reglamentuojančią pagrindinius mokesčių administravimo ypatumus, galime laikyti šios mokesčių sistemos reformos rezultatu: MAĮ priėmimas yra susijęs su Lietuvos Respublikos tapimu Europos Sąjungos nare ir dėl to iš esmės pasikeitusiu mokesčių administratoriaus vaidmeniu.

Darnios ir šiuolaikiškos mokesčių administravimo sistemos sukūrimas neapsiriboja tinkamos teisinės bazės sukūrimu. Pavyzdžiui, atsižvelgiant į vis didėjančius mokesčių administratoriaus tvarkomų duomenų srautus¹ ir siekiant mokesčių administravimą pritaikyti prie modernios visuomenės poreikių, nuolat yra ieškoma priemonių, leidžiančių realizuoti greitą ir automatizuotą sprendimų priėmimą mokesčių administratoriaus veikloje (pavyzdžiui, automatizuotai identifikuoti rizikingus mokesčių mokėtojus), formalizuoti mokesčių administratoriaus ir mokesčių mokėtojų bendravimo procedūras bei kitaip palengvinančių šią veiklą. Neabejotina, turint operatyvią ir kokybišką informaciją apie mokesčių mokėtojus ir naudojant technologines priemones, mokesčių administratoriui suteikiamos galimybės atlikti nuolatinę mokesčių mokėtojų kontrolę ir laiku užtikrinti mokestinių pažeidimų prevenciją (Valstybinio audito ataskaita: išmanioji mokesčių..., 2019). Nors skaitmenizuotas ir standartizuotas mokesčių administravimas suteikia dideles galimybes bei didina mokesčių administratoriaus veiklos produktyvumą, tačiau toks procesas, t. y. duomenų tvarkymas automatizuotomis priemonėmis, neužtikrinus atitinkamų saugiklių gali kelti rimtus iššūkius asmenų privatumui, ypač jų teisei į duomenų apsaugą. Tad mokesčių administratorius, kaip duomenų valdytojas, privalo įgyvendinti su duomenų tvarkymu susijusių pavojų mažinimo priemones ir kitaip valdyti su tuo susijusias rizikas.

¹ Pavyzdžiui, nuo 2020 m. dalis verslo perėjo prie elektroninių kasos aparatų, kurie periodiškai perduoda išsamią kasos aparatų apskaitomų operacijų informaciją VMI, ir kitos priemonės, įgalinančios mokesčių administratorių gauti vis daugiau duomenų, būtinų funkcijų vykdymui.

1.1. Mokesčių administravimo samprata ir turinys

MAĮ 2 straipsnio 15 punkte nurodoma, kad mokesčių administravimas – mokesčių administratoriaus funkcijų įgyvendinimas, taip pat mokesčių ir kituose įstatymuose nustatytų mokesčių administratoriaus ir mokesčių mokėtojo pareigų vykdymas ir teisių įgyvendinimas. Iš įstatyme pateikto apibrėžimo akivaizdu, kad įstatymų leidėjas mokesčių administravimą sieja ne tik su mokesčių administratoriaus, bet taip pat ir su mokesčių mokėtojų atitinkamais veiksmais – jų pareigų vykdymu ir teisių įgyvendinimu. Pažymėtina, teisės doktrinoje toks įstatymų leidėjo sprendimas į mokesčių administravimo apibrėžimą įtraukti veiklą, kuri nėra tiesiogiai susijusi su valdymu (administravimu)² yra kritikuojamas (pavyzdžiui: Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 116). Tuo tarpu, darbo autorės nuomone, įvertinus tai, kad mokesčių administratoriaus galimybė vykdyti savo funkcijas yra glaudžiai susijusi su tuo, kaip savo pareigas vykdys pats mokesčių mokėtojas (ar jis pateiks visą būtiną informaciją laiku, ar netrukdyt atlikti kontrolės veiksmų ir kt.), eliminuoti mokesčių mokėtojo vaidmenį iš mokesčių administravimo proceso būtų neprotinga. O kartu atsižvelgiant į tai, kad MAĮ įtvirtinta mokesčių administravimo samprata jau yra peržengusi valdymo (administravimo) kategorijos esmę (kaip ji suprantama administracinės teisės teorijoje), bei įvertinus tai, kad pagrindinis vaidmuo užtikrinant gerą mokesčių audito sistemos veikimą tenka duomenims, kuriuos mokesčių administratoriui perduoda tretieji asmenys (Tax compliance and privacy rights..., 2019), MAĮ įtvirtintą mokesčių administravimo sąvoką būtų tikslinga papildyti, joje numatant ir trečiųjų asmenų pareigų vykdymą kaip sudėtinę mokesčių administravimo dalį.

Lietuvos mokesčių teisės doktrinoje mokesčių administravimo sąvoka ir turinys yra suprantami bei aiškinami įvairiai. Pavyzdžiui, šalia įstatyme įtvirtintos mokesčių administravimo sampratos siaurąja prasme, prof. dr. A. Marcijonas ir B. Sudavičius vadovėlyje „Mokesčių teisė“ (2003) išskiria ir išaiškina mokesčių administravimo sampratą plačiąja prasme. Mokesčių administravimas plačiąja prasme, anot autorių, yra visuma priemonių, kurias taiko valstybės ir savivaldybių institucijos, siekdamos nustatyti ir surinkti mokesčius bei kitus piniginius mokėjimus. Šiuo atveju mokesčių administravimas apimtų įvairių viešosios valdžios įgaliojimus turinčių institucijų veiksmus mokesčių srityje, pavyzdžiui, išimtinę Lietuvos Respublikos Seimo kompetenciją nustatyti mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas). Tuo

² Paaškinimas: lotyniškos kilmės žodis administruoti (administrare) bendriausia prasme reiškia tvarkyti, valdyti.

tarpu kituose teisės doktrinos šaltiniuose, pavyzdžiui, A. Medelienės ir prof. dr. B. Sudavičiaus vadovėlyje „Mokesčių teisė“ (2-as papildytas leidimas, 2011) papildomai išskiriama ir akcentuojama itin siaura šios koncepcijos samprata. Nurodytame teisės doktrinos šaltinyje aiškinama, kad mokesčių administravimo (kaip viešojo administravimo porūšio) turinį sudaro tik visuma mokesčių administratoriaus funkcijų, t. y. mokesčių administratoriaus praktinės veiklos kryptių, kurių galutinis tikslas – užtikrinti nustatyto dydžio valstybės (biudžeto) pajamų gavimą laiku (Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 121). Nepaisant įvairiuose šaltiniuose įtvirtintų skirtingų apibrėžimų, tikslinga yra skirti tris mokesčių administravimo turinio sudedamąsias dalis: pagalbos mokesčių mokėtojams teikimą, mokesčių mokėtojų priežiūrą (kontrolę) ir mokesčių mokėtojų apskaitą (Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 121). Iš to seka tai, kad mokesčių administravimo sampratos turinį sudaro aibė mokesčių administratoriaus funkcijų, kurių vykdymas yra neatsiejamai susijęs ir su kitų subjektų – mokesčių mokėtojų ir trečiųjų asmenų veiksmis.

Įvertinus aukščiau nurodytus įvairiuose teisės šaltiniuose įtvirtintus mokesčių administravimo apibrėžimus, akivaizdu, kad esminis nagrinėjamos koncepcijos elementas, dėl kurio svarbos vieningai sutaria visi mokesčių teisės ekspertai, – mokesčių administratoriaus funkcijų atlikimas. Remiantis MAĮ 2 straipsnio 14 punktu, mokesčių administratorius yra suprantamas kaip už mokesčių administravimą atsakinga valstybės įstaiga ar institucija, turinti įstatymų suteiktus įgaliojimus veikti mokesčių administravimo srityje. Lietuvoje mokesčių surinkimą užtikrina ir prižiūri, t. y. mokesčių administravimą atlieka, iš esmės specialiai tam įsteigtos valstybės institucijos – VMI ir Lietuvos Respublikos muitinė. Tam tikrus mokesčių administravimo įgaliojimus turi ir institucijos, kurioms mokesčių administravimas nėra pagrindinė veiklos sritis (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba ir kt.) (Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 118). Kaip nurodyta šio darbo įvade, atsižvelgiant į tai, kad pagrindinė valstybės institucija, atsakinga už mokesčių, išskyrus muitus, administravimą Lietuvos Respublikoje yra VMI, šiame darbe toliau didžiausias dėmesys bus skiriamas šio mokesčių administratoriaus veiklai.

Siekiant įgalinti mokesčių administratorių vykdyti įstatyme nustatytas funkcijas, įstatymų leidėjas MAĮ 33 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai įtvirtino jo teisę iš neapibrėžto asmenų rato rinkti informaciją, būtiną mokesčių administratoriaus funkcijoms atlikti, o MAĮ 50-61² straipsniuose reglamentavo atitinkamų subjektų grupių pareigą teikti informaciją mokesčių administratoriui, kuri yra būtina jo veikloje. Itin plačią trečiųjų asmenų pareigos teikti informaciją mokesčių administratoriui apimtį puikiai iliustruoja

MAĮ 49 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, jog asmenų atsisakymas mokesčių administratoriui pateikti informaciją negali būti grindžiamas komercine ar banko paslaptimi. Atsisakymas pateikti informaciją grindžiant profesine paslaptimi galimas tik tuo atveju, jeigu tai tiesiogiai numatyta įstatymuose ir jei MAĮ tiesiogiai neįpareigoja minėtą informaciją pateikti. Tai reiškia, kad, pavyzdžiui, remiantis MAĮ 61² straipsnio 3 dalimi, net advokatams nėra taikoma profesinės paslapties apsauga, kuomet jie sužino apie tarpvalstybinius susitarimus, galimai turinčius mokesčių vengimo požymių, - tokią savo veikloje išsiaiškintą informaciją advokatai privalo teikti mokesčių administratoriui (Privalomų automatinių apmokestinimo srities..., 2019).

Pažymėtina tai, kad MAĮ 33 straipsnio 1 dalis nenustato išimčių asmens duomenų gavimui. Tai reiškia, kad mokesčių administratorius savo funkcijų vykdymui turi teisę gauti bet kokią informaciją, įskaitant ir asmens duomenis, jeigu pagrindžia tokių duomenų būtinumą savo funkcijoms atlikti. Tačiau vien tik atlikus preliminarią teismų praktikos analizę, tampa aišku, kad mokesčių mokėtojai ir tretieji asmenys dažnai abejoja mokesčių administratoriaus nurodymų pateikti informaciją pagrįstumu, todėl kreipiasi į teismines institucijas dėl tokių nurodymų teisėtumo bei mokesčių administratoriaus teisės konkrečiu atveju gauti informaciją įvertinimo. Vis dar neretai atskleidžiamą mokesčių administratoriaus piktnaudžiavimo savo teise gauti informaciją atvejį gerai iliustruoja LVAT 2017 m. spalio 5 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A-355-602/2017 nagrinėta situacija, kurioje buvo sprendžiama, ar VMI, atlikdama privačios ginekologijos klinikos mokesstinį tyrimą, gali prašyti pateikti šios klinikos pacientų sveikatos korteles, kuriose, be kita ko, pateikiama visa informacija apie pacientų sveikatą. Nurodytoje nutartyje LVAT konstatavo, kad „*sprendžiant dėl mokesčių administratoriaus reikalavimo pateikti asmens duomenis, ypač asmens duomenis, kuriems taikomas aukštesnis apsaugos lygis (apie asmens sveikatą), reiktų vadovautis duomenų kokybės principais, įtvirtintais Direktyvos 95/46/EB 6 straipsnyje [BDAR 5 straipsnyje]*“. Galiausiai teisėjų kolegija nurodytoje byloje konstatavo, kad duomenys apie klinikos pacientų sveikatą nebuvo tiesiogiai susiję su atliekamu mokesčiniu tyrimu ir nebuvo būtini tam, kad VMI galėtų vykdyti savo funkcijas ir pasiekti užsibrėžtą tikslą – patikrinti, ar įmonė, kurios atžvilgiu atliekamas kontrolės veiksmas, apskaitė visas konkrečiu laikotarpiu gautas pajamas. Ir kituose LVAT sprendimuose akcentuojama, jog tarp mokesčių administratoriaus teisių ir jam pavestų funkcijų turi būti tiesioginis ryšys, t. y. nustatytomis teisėmis turi būti naudojamosi pagrįstai (pavyzdžiui: LVAT 2018 m. sausio 17 d. nutarimas administracinių teisės pažeidimų byloje ir kt.). Iš to seka tai, kad mokesčių administratorius turi teisę gauti tik tokią informaciją (įskaitant, bet neapsiribojant, asmens duomenis), kuri (ir jeigu) yra būtina konkrečiai

mokesčių administravimo veiklai vykdyti, o jeigu būtina informacija yra priskiriama asmens duomenims, tuomet mokesčių administratoriaus nurodymas pateikti tokią informaciją papildomai turi atitikti ir iš asmens duomenų apsaugos teisės (šiuo metu – BDAR) kylančius reikalavimus. Mokesčių administratoriaus pareiga pagrįsti savo prašymą (nurodymą) dėl informacijos pateikimo yra glaudžiai susijusi su MAĮ 36 straipsnio 8 ir 9 punktuose įtvirtinta mokesčio mokėtojo (ir trečiųjų asmenų) teise nevykdyti neteisėtų mokesčių administratoriaus nurodymų bei reikalauti, kad pastarasis, atlikdamas administravimo veiksmus, tiksliai laikytųsi norminiuose teisės aktuose, tarp jų ir BDAR, įtvirtintų reikalavimų bei neviršytų jam suteiktų įgaliojimų.

Atkreiptinas dėmesys, kad Latvijos administracinis teismas byloje Nr. C-175/20, kurioje sprendžiamas ginčas tarp mokesčių administratoriaus ir interneto svetainėje *www.ss.com* esančių duomenų valdytojo dėl pastarojo pareigos mokesčių administratoriui teikti duomenis, 2020 m. balandžio 14 d. kreipėsi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo priėmimo³. Nurodytoje byloje ginčas kilo, kuomet mokesčių administratorius, remdamasis Latvijos Respublikos mokesčių ir rinkliavų įstatymo (*Par nodokļiem un nodevām*⁴, 1996) 15 straipsnio 6 dalimi, kurioje nurodyta, kad reklamų skelbimo internete paslaugų teikėjai mokesčių administratoriaus prašymu privalo pateikti savo turimą informaciją apie asmenis, kurie paskelbė reklamas naudodamiesi šiomis paslaugomis, ir apie jų paskelbtas reklamas, pateikė aukščiau nurodytam subjektui reikalavimą pateikti turimą informaciją. Reklamų skelbimo internete paslaugą teikianti įmonė atsisakė tenkinti šį mokesčių administratoriaus nurodymą vien todėl, kad jis neatitiko BDAR reikalavimų: jame nenurodyta, kokių tikslu ir kokie konkrečiai duomenys mokesčių administratoriui yra reikalingi. Būtent šios situacijos sprendimo pasekoje Latvijos administracinis teismas kreipėsi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą suformulavo pirmąjį prejudicinį klausimą: *ar BDAR nustatytus reikalavimus reikia aiškinti taip, kad pagal juos mokesčių administratoriaus išduotas prašymas atskleisti duomenis <...> turi atitikti BDAR nustatytus reikalavimus?* Darbo autorės nuomone, mokesčių administratoriaus (kaip ir visų valstybės institucijų ar kitų duomenų gavėjų) nurodymas pateikti asmens duomenis privalo būti pagrįstas ir atitikti BDAR reikalavimus, jeigu norminiame teisės akte, kuriuo remiantis teikiamas nurodymas, nėra reglamentuoti duomenų teikimo / gavimo tikslai ir konkreti teiktinų duomenų apimtis. Neišsiaiškinus šių dalykų, duomenų valdytojas (duomenų teikėjas) gali atskleisti perteklinius duomenis, kurie

³ Prieiga per internetą: <https://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2020/07/Ultime-pubblicazioni-della-Corte-di-justizia-dell%E2%80%99Unione-europea-nella-europea-al-6-luglio-2020.pdf>.

⁴ Prieiga per internetą: <https://likumi.lv/ta/id/33946-par-nodokliem-un-nodevam>.

nėra būtini duomenų gavėjo funkcijų vykdymui, taip pažeisdamas BDAR 5 straipsnio 1 dalies c punkte įtvirtintą duomenų kiekio mažinimo principą. Ir tai, darbo autorės nuomone, yra viena iš daugelio priežasčių, kodėl kiekvienas mokesčių administratoriaus vardu veikiantis subjektas (valstybės tarnautojas ar darbuotojas, dirbantis pagal darbo sutartį) privalo žinoti bent fundamentalius duomenų apsaugos teisės pagrindus.

1.2. Duomenų apsaugos teisės esmė: reguliavimas ir taikymo ribos

Remiantis Europos Sąjungos ir nacionaliniais teisės aktais, akivaizdu, kad duomenų apsaugos teisės normų ir principų kompleksą galima vertinti kaip sąlygiškai savarankišką teisės institutą (Petraitytė, 2011b). Šios teisės srities nuostatos reguliuoja ir užtikrina vis didesnę svarbą skaitmeniniame pasaulyje įgyjančią žmogaus teisę – teisę į asmens duomenų apsaugą. Paminėtina tai, kad Konstitucijoje (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992) ši teisė eksplicitiškai nėra įtvirtinta, tačiau remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija (pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas ir kt.), akivaizdu, kad asmenų informacinį privatumą tam tikra prasme apima Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtintas žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo principas. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad asmens teisė į privatumą apima asmeninį, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją (Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas). Iš to seka tai, kad Konstitucija saugo asmeninius faktus ir kitą informaciją apie asmenį kaip teisės į privatų gyvenimą dalį. Neplėtojant duomenų apsaugos teisės ir teisės į privatų gyvenimą sąsajos, apibendrintai pažymėtina tik tai, kad garantuojant asmens teisę į privatų gyvenimą, kartu garantuojama ir jo asmens duomenų apsauga, o kita vertus – užtikrinant asmens duomenų apsaugą yra saugomas ir asmens privatus gyvenimas (Petraitytė, 2011a, p. 165), tačiau tai nereiškia, kad nurodytų teisių taikymo sritis ir teikiama apsauga yra vienoda.

Teisės doktrinoje duomenų apsaugos teisė apibūdinama kaip teisės normų ir principų rinkinys, skirtingas reguliuoti su fiziniiais asmenimis susijusios informacijos tvarkymą (Petraitytė, 2011b, p. 136). Lekt. dr. Julius Zaleskis monografijoje „Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas ir asmens duomenų apsaugos teisė“ (2019, p. 31) nurodo, kad ši teisės sritis yra skirta apsaugoti fizinius asmenis nuo žalos, kuri tiems asmenims gali būti padaryta renkant, naudojant ir saugant informaciją apie juos. Pastebėtina ir tai, kad šiai

teisės sričiai, kaip ir visai teisei, būdingas sistemiškumas: ją sudaro daugybė skirtingo pobūdžio ir teisinės galios šaltinių (Zaleskis, 2019, p. 19). Teisės doktrinoje išskiriami keli duomenų apsaugos teisės šaltinių klasifikavimo kriterijai: pagal privalomumą, taikymo apimtį ir lygmenį (kokiai teisės sistemos šaltiniai priklauso) (Zaleskis, 2019, 60). Atsižvelgiant į šio darbo ribotą apimtį, duomenų apsaugos teisės šaltinių sistema atskirai nebus analizuojama, tačiau pažymėtina, kad išskirtinę vietą tarp Europos Sąjungos duomenų apsaugos teisės šaltinių užima 2016 m. gegužės 25 d. priimtas ir 2018 m. gegužės 25 d. pradėtas taikyti BDAR. Šis teisės aktas priimtas siekiant suvienodinti⁵ reikalavimus, keliamus asmens duomenų tvarkymui, bei užtikrinti šių duomenų apsaugą ir laisvą judėjimą tarp Europos Sąjungos šalių. Šį teisės aktą galime laikyti svarbiausiu asmens duomenų apsaugos teisės reformos Europos Sąjungoje rezultatu (Zaleskis, 2019, p. 301), nes juo buvo pakeista iki tol pagrindiniu duomenų apsaugos teisės šaltiniu laikyta Direktyva 95/46/EB bei ją į Europos Sąjungos valstybių narių teisinės sistemas perkėlę teisės aktai. Nors nurodytoje direktyvoje buvo nustatyta išsami Europos Sąjungos duomenų apsaugos sistema, tačiau ji neužtikrino vienodo asmens duomenų apsaugos lygio visose valstybėse narėse (pavyzdžiui, Zaleskis, 2019, p. 70). Atsižvelgiant į tai, 2009 metais Europos Sąjungos mastu buvo pradėta vykdyti duomenų apsaugos teisės reforma, kuri baigėsi 2016 metais, priėmus tiesioginio taikymo aktą - BDAR.

Paminėtina tai, kad Lietuvoje pagrindinis⁶ nacionalinis duomenų apsaugos teisės šaltinis – ADTAĮ (Asmens duomenų teisinis apsaugos įstatymas, 1996). Šio įstatymo paskirtis – saugoti žmogaus pagrindines teises ir laisves, visų pirma žmogaus teisę į asmens duomenų apsaugą, ir užtikrinti aukštą asmens duomenų apsaugos lygį (ADTAĮ 1 straipsnio 1 dalis). Atsižvelgiant į tai, kad ADTAĮ įtvirtintos nuostatos yra skirtos tik papildyti BDAR ir užtikrinti valstybėje aukštą asmens duomenų apsaugos lygį taikant šį teisės aktą, šiame darbe ADTAĮ nuostatos atskirai nebus nagrinėjamos, o didžiausias dėmesys bus skiriamas tiesiogiai BDAR įtvirtintų nuostatų analizei.

BDAR būdinga didelė reguliuojamų visuomenės santykių apimtis, normų ir principų gausa, tiesioginis teisės taikymas (Zaleskis, 2019, p. 84). Dauguma BDAR įtvirtintų bendro pobūdžio taisyklių yra taikomos visais atvejais, neatsižvelgiant į konkrečias asmens

⁵ BDAR preambulės 9 punkte nurodoma, kad Direktyvoje 95/46/EB tikslai ir principai tebėra pagrįsti, tačiau ji neužkirto kelio suskaidytam duomenų apsaugos įgyvendinimui Europos Sąjungoje. Prieš tai galiojusioje Direktyvoje 95/46/EB buvo įtvirtinti iš esmės tapatūs reikalavimai asmens duomenų tvarkymui, tačiau Europos Sąjungos valstybės narės, perkeldamos ją į nacionalines teisinės sistemas, neužtikrino vienodo Direktyvos 95/46/EB nuostatų interpretavimo. Tai viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl reikalavimai, keliami asmens duomenų tvarkymui, Europos Sąjungos valstybėse narėse buvo skirtingi.

⁶ Prie nacionalinių duomenų apsaugos teisės šaltinių iš esmės galima priskirti ir kitus teisės aktus, pavyzdžiui, ERĮ, Administracinių nusižengimų kodeksą, Darbo kodeksą ir kt.

duomenų tvarkymo aplinkybes ar duomenų valdytojų veiklos sritis. Būtent dėl šios priežasties BDAR ypač platų praktinį poveikį turėjo tiek privataus, tiek ir viešojo sektoriaus subjektams, tarp jų ir mokesčių administravimą vykdančioms institucijoms, kurių veikla iš esmės yra paremta atitinkamų asmens duomenų tvarkymu.

Pamatinė kategorija, pirmiausia apsprendžianti materialinę duomenų apsaugos teisės taikymo sritį, - asmens duomenų sąvoka. Duomenų apsaugos teisės reikalavimai taikomi tik nustatčius, kad konkreti informacija patenka į asmens duomenų apibrėžtį (Zaleskis, 2019, p. 91). Taigi BDAR, kaip ir kiti duomenų apsaugos teisės šaltiniai, yra taikomas ne bet kokios informacijos, bet fizinių asmenų duomenų tvarkymui. Todėl, pavyzdžiui, institucijų atliekamas juridinių asmenų duomenų tvarkymas neprivalo atitikti BDAR reikalavimus, nes tokių duomenų tvarkymą reguliuoja kiti teisės aktai. Tačiau vis dėlto, esant tam tikroms aplinkybėms, kai kurios duomenų apsaugos teisės taisyklės gali būti netiesiogiai taikomos informacijai, susijusiai su juridiniais asmenimis (Opinion 5/2007 on the concept..., 2007). Pavyzdžiui, juridinio asmens (tiek privataus, tiek viešojo sektoriaus) darbuotojų darbo elektroninio pašto adresai tokie kaip vardas.pavarde@imone.lt yra akivaizdžiai susiję su konkrečiu fiziniu asmeniu, todėl yra laikomi asmens duomenimis (Asmens duomenų apsaugos gairės..., 2019) ir jų tvarkymas privalo atitikti BDAR reikalavimus.

Remiantis BDAR 4 straipsnio 1 dalimi, asmens duomenimis yra laikoma bet kokia informacija apie fizinį asmenį, kurio tapatybė nustatyta arba kurio tapatybę galima nustatyti. Paminėtina tai, kad per visą duomenų apsaugos teisės aktų leidimo procesą buvo ir yra remiamasi kiek galima bendresne asmens duomenų apibrėžtimi, siekiant, kad ji apimtų visą galimą informaciją, susijusią su asmeniu (Opinion 4/2007 on the concept..., 2007, p. 6). Duomenų apsaugos teisės doktrinoje yra skiriami keturi asmens duomenų sampratą padedantys atskleisti elementai, kurie glaudžiai tarpusavyje susiję ir priklauso vienas nuo kito, - tai bet kokios informacijos, sąsajumo su asmeniu, fizinio asmens ir galimybės nustatyti tapatybę elementai (Zaleskis, 2019, p. 94). Nustatčius ar net kilus abejonių, kad tvarkoma informacija išpildo nurodytus elementus, privalo ją tvarkyti pagal duomenų apsaugos teisės šaltiniuose nustatytus reikalavimus. Sprendžiant informacijos atitikmenį paskutiniajam - galimybės nustatyti tapatybę - elementui reikia atsižvelgti į visas priemones, kurias asmens tapatybei tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyti, pagrįstai tikėtina, galėtų naudoti duomenų valdytojas. Tokiu atveju reikia įvertinti visus objektyvius veiksnius, turint omenyje duomenų tvarkymo metu turimas technologijas bei technologinę plėtrą (BDAR preambulės 26 punktas). Klausimai, susiję su kitais asmens duomenų

sampratos elementais, praktikoje yra keliami rečiau, todėl jie dėl ribotos šio darbo apimties toliau nebus analizuojami.

Materialinę duomenų apsaugos teisės taikymo sritį apibrėžia ne tik asmens duomenų samprata. BDAR 2 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad šis teisės aktas yra taikomas duomenų tvarkymui, kuris yra visiškai arba iš dalies atliekamas automatizuotomis priemonėmis⁷, ir asmens duomenų, kurie sudaro susisteminto rinkinio⁸ dalį ar yra skirti ją sudaryti, tvarkymui ne automatizuotomis priemonėmis. Tačiau pažymėtina, kad BDAR apsauga asmens duomenims suteikiama neatsižvelgiant į technologijas, naudojamas tokiems duomenims tvarkyti. Ji yra neutrali technologijų atžvilgiu ir taikoma duomenų tvarkymui tiek automatizuotomis, tiek neautomatizuotomis priemonėmis, jeigu duomenys yra rūšiuojami pagal iš anksto nustatytus kriterijus (pavyzdžiui, abėcėlės tvarka) (Asmens duomenų apsaugos gairės duomenų..., 2019).

Personalinę BDAR taikymo sritį iš esmės apibrėžia duomenų valdytojo ir duomenų tvarkytojo sampratos. Šiems subjektams, dalyvaujantiems duomenų tvarkyme, taikomas skirtingos apimties duomenų apsaugos teisės reguliavimas, todėl ir jų atsakomybė už atitiktį BDAR ir kitiems duomenų apsaugos teisės šaltiniams yra skirtinga (Zaleskis, 2019, p. 99). BDAR 4 straipsnio 7 punkte nurodoma, kad duomenų valdytojas – fizinis arba juridinis asmuo, valdžios institucija, agentūra ar kita įstaiga, kuri viena ar kartu su kitomis nustato duomenų tvarkymo tikslus ir priemones. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje nurodoma, kad šios nuostatos tikslas – plačiai apibrėžti sąvoką *valdytojas*, kad būtų užtikrinta veiksminga ir visapusiška duomenų subjektų apsauga (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. gegužės 13 d. sprendimas). Kaip antroje šio darbo dalyje bus nurodyta ir paaiškinta, BDAR įtvirtintas reguliavimas yra grindžiamas atskaitomybės principu, kuris iš duomenų valdytojų reikalauja didesnio rūpestingumo duomenų tvarkymo srityje ir kuriuo remiantis būtent duomenų valdytojams tenka pagrindinė atsakomybė už duomenų tvarkymo atitiktį teisiniam duomenų apsaugos reguliavimui. Tuo tarpu duomenų tvarkytojas, priešingai nei duomenų valdytojas, neturi savarankiškumo duomenų tvarkymo srityje (Zaleskis, 2019, p. 102), t. y. jį konkrečiomis aplinkybėmis gali pasitelkti duomenų valdytojas, kuris nubrėžia duomenų tvarkymo tikslą, apimtį, būdą ir kitus duomenų tvarkytojui privalomus reikalavimus. Būtent dėl šios priežasties duomenų tvarkytojo

⁷ Pavyzdžiui, kompiuteriu, vaizdo kameromis, išmaniaisiais telefonais ir pan.

⁸ BDAR 4 straipsnio 6 punkte susistemintas rinkinys apibrėžiamas kaip bet kuris susistemintas pagal specialius kriterijus prieinamų asmens duomenų rinkinys, kuris gali būti centralizuotas, decentralizuotas arba suskirstytas funkciniu ar geografiniu pagrindu.

atsakomybė yra labiau ribota, lyginant su duomenų valdytojui tenkančiomis pareigomis ir atsakomybėmis.

Galiausiai teritorinę BDAR taikymo sritį apibrėžia specifinės teisės normos. Visu pirma, nagrinėjamas teisinis reguliavimas yra taikomas duomenų valdytojo ar duomenų tvarkytojo buveinės Europos Sąjungoje veikloje, neatsižvelgiant į tai, ar duomenys faktiškai yra tvarkomi Europos Sąjungoje, ar ne (BDAR 3 straipsnio 1 dalis). Taip pat, BDAR yra taikomas ne Europos Sąjungoje įsisteigusiems duomenų valdytojams ar duomenų tvarkytojams, kurie atitinkamu tikslu (prekių ir paslaugų siūlymo tikslu) ar būdu (stebint elgesį) tvarko Europos Sąjungoje esančių duomenų subjektų asmens duomenis, ir tiems, kurie yra įsisteigę vietoje, kurioje pagal tarptautinę viešąją teisę yra taikoma Europos Sąjungos valstybės narės teisė. Pastarieji teritorinę taikymo sritį apibrėžiantys kriterijai yra vieni reikšmingiausių BDAR reguliavimo ypatumų, kurie atspindi Europos Sąjungos duomenų apsaugos teisės eksteritorialumą ir, neabejotinai, siekį užtikrinti kiek įmanomą platesnę Europos Sąjungoje esančių duomenų subjektų apsaugą.

Paminėtina ir tai, kad BDAR yra aiškiai apibrėžtos ne tik jo taikymo ribos, bet taip pat ir išimty iš jame įtvirtinto teisinio reguliavimo taikymo. BDAR 2 straipsnio 2 dalyje nurodyti konkretūs atvejai (pavyzdžiui, fizinio asmens duomenų tvarkymas, atliekamas išimtinai asmeninės ar namų ūkio veiklos vykdymo tikslais) yra visiškai apimtimi eliminuoti iš duomenų apsaugos teisės reguliavimo srities, o duomenų tvarkymui žiniasklaidos ir saviraiškos tikslais BDAR yra taikomas tik iš dalies (Zaleskis, 2019, p. 107). Kadangi aptarto teisinio reguliavimo taikymo išimčių ir jų teisinio reglamentavimo supratimas nėra svarbus šio darbo uždaviniams pasiekti, šie elementai nebus detaliam aptariami.

Apibendrinant pirmąją magistro darbo struktūrinę dalį, darytina išvada, kad pagrindinis išteklius, įgalinantis mokesčių administratorių vykdyti jam nustatytas funkcijas, - informacija, įskaitant ir asmens duomenis. Būtent nuo turimų duomenų apimties, kokybės ir tvarkymo ypatumų priklauso mokesčių administratoriaus veiklos efektyvumas, produktyvumas. Taigi, kadangi duomenų tvarkymas yra neatsiejama mokesčių administratoriaus veiklos dalis ir tam, kaip ir įprasta šiais laikais, yra pasitelkiamos įvairios technologijos (automatizuotos priemonės), vis didesnę svarbą mokesčių administratoriaus veiklos kontekste įgauna atitiktis duomenų apsaugos teisei.

2. MOKESČIŲ ADMINISTRATORIAUS PAREIGOS, ĮGYVENDINANT BENDRAJĄ DUOMENŲ APSAUGOS REGLAMENTĄ

Teisiniame duomenų apsaugos reguliavime vyraujantis dispozityvusis reguliavimo metodas lemia teisinių santykių subjektų plačią diskreciją pasirinkti atitinkamą elgesio modelį. BDAR, kaip ir kituose duomenų apsaugos teisės šaltiniuose, įtvirtintos nuostatos pasižymi aukštu abstraktumo lygiu, pavyzdžiui, įtvirtinama duomenų valdytojų pareiga įgyvendinti tinkamas technines ir organizacines duomenų saugumo priemonės, tačiau nenurodoma, kaip ir kokios konkrečiai priemonės turėtų būti realizuotos. Kadangi daugelyje asmens duomenų apsaugos teisės normų nėra griežtai apibrėžiamos aiškios konkretaus elgesio taisyklės, bet nustatomos bendresnės elgesio gairės, duomenų valdytojais turi tam tikrą nuožiūros laisvę renkantis elgesio modelį (Zaleskis, 2019, p. 53). Tačiau šalia duomenų valdytojų ir įstatymų leidėjų diskreciją įtvirtinančių teisės normų, BDAR yra nustatytos ir imperatyvios duomenų apsaugos teisės normos. Tai – konkrečios duomenų apsaugos teisės nuostatos dėl aiškiai įtvirtintų elgesio modelių (Zaleskis, 2019, p. 54). Tačiau nors BDAR galima rasti taisyklių, nepaliekančių daug erdvės interpretavimui ir individualiam vertinimui, vis dėlto abstraktaus tinkamo asmens duomenų tvarkymo standartų formulavimo būdas yra vyraujantis bei laikytinas asmens duomenų apsaugos teisės specifika, kurią itin svarbu suvokti šios srities teisinės nuostatas taikantiems subjektams (Petraitytė, 2011, p. 168).

Darbo temos nuoseklaus atskleidimo tikslu, prieš aptariant konkrečių mokesčių administratoriaus vykdomų duomenų tvarkymo operacijų koreliaciją su duomenų apsaugos teisėje įtvirtintais reikalavimais, toliau yra aptariami konceptualūs BDAR pagrindai, kurie neabejotinai yra reikšmingi mokesčių administravimą vykdančių institucijų kasdienėje veikloje.

2.1. Asmens duomenų tvarkymo principai ir jų vaidmuo

Manytina, kad siekiant užtikrinti teisinio reguliavimo universalumą ir suderinamumą su įvairiomis sritimis, BDAR, kaip ir kituose duomenų apsaugos teisės šaltiniuose (pavyzdžiui, Konvencijoje dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje ir kt.), ypatinga reikšmė suteikiama principams. Europos Sąjungos duomenų apsaugos teisės reguliavimas,

kuris buvo įtvirtintas dar 1995 m. spalio 24 d. priimtoje Direktyvoje 95/46/EB ir į Lietuvos nacionalinę teisę perkeltas tuo metu galiojusia ADTAĮ redakcija, buvo paremtas principais, iš esmės tapačiais taikomiems šiandien. 2016 m. balandžio 27 d. priimtu BDAR buvo tik išplėstas iki tol galiojusių principų turinys bei teisinis reguliavimas papildytas vos keliais naujais principais.

Pažymėtina tai, kad principai įkūnija bendrojo duomenų apsaugos režimo dvasią ir todėl išimties iš jų yra labai ribotos (Asmens duomenų apsaugos gairės žiniasklaidos sektoriui, 2019, p. 31). Kiekvienas teisiniame reguliavime įtvirtintas duomenų apsaugos teisės principas savyje talpina atitinkamą, dažnai net specifinę ir tik šiai teisės sričiai būdingą taisyklę ar reikalavimą. Neatsižvelgiant į tai, principų abstraktus formulavimo būdas gali lemti didelius jų aiškinimo skirtumus ir netinkamą jų taikymą praktikoje. Todėl duomenų valdytojai, siekdami tinkamai įgyvendinti BDAR reikalavimus ir suteiktą pasirinkimo laisvę, privalo suprasti duomenų apsaugos teisės šaltiniuose įtvirtintų principų turinį. Tinkamas jų turinio interpretavimas ir supratimas būtinas, siekiant toliau aptariamus principus pasitelkti sprendžiant duomenų apsaugos teisės normų aiškinimo ir taikymo klausimus, užpildant teisinio reguliavimo spragas ar sprendžiant normų koliziją.

Pagrindiniai asmens duomenų tvarkymo principai yra nustatyti antrajame BDAR skyriuje. Ypatingi ir vieni svarbiausių duomenų apsaugos teisės principų yra šie: duomenų tvarkymo tikslo apribojimo, duomenų kiekio mažinimo, duomenų saugojimo trukmės apribojimo, duomenų tikslumo, vientisumo ir konfidencialumo, atskaitomybės bei pritaikytosios ir standartizuotosios duomenų apsaugos principai. Principų sąrašo pradžioje yra įtvirtintas plačiausio turinio asmens duomenų tvarkymo principas, apimantis net kelis bendruosius teisės principus – teisėtumo, sąžiningumo ir skaidrumo principas (BDAR 5 str. 1 d. a p.). Teisėtumo principas duomenų apsaugos teisės kontekste paprastai yra siejamas su asmens duomenų teisėto tvarkymo kriterijais (pagrindais), nustatytais BDAR 6 ir (ar) 9 straipsniuose. Tačiau teisėtumo principas turėtų būti suprantamas plačiau, t. y. kaip reiškiantis atitiktį visiems duomenų apsaugos teisės norminiams šaltiniams (Zaleskis, 2019, p. 114). Legitimumo visų teisės aktų atžvilgiu reikalavimas reiškia, kad duomenų tvarkymas neturi būti atliekamas piktnaudžiaujant atitinkamo teisės akto *raide*, nes kiekvienas duomenų tvarkymo sąlygą ar pagrindą įtvirtinantis teisės aktas privalo būti vertinamas kaip vieningos norminių teisės šaltinių sistemos dalis.

Nurodytojo principo sudedamuoju elementu esantis sąžiningumo principas reiškia bendrojo pobūdžio duomenų valdytojų ir duomenų tvarkytojų pareigą sąžiningai tvarkyti duomenis. Nei duomenų apsaugos teisėje, nei kitose teisės srityse sąžiningumo principo

turinys nėra išsamiai ir oficialiai apibrėžtas. Tai, ar duomenys tvarkomi sąžiningai, turi būti vertinama kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į faktines aplinkybes (Zaleskis, 2019, p. 114). LVAT praktikoje nurodoma, kad sąžiningas subjektas yra toks, kuris veikia rūpestingai ir teisingai, o sąžiningumo principas pačia bendriausia prasme reikalauja atidumo, rūpestingumo bei draudžia piktnaudžiauti teise (LVAT 2004 m. spalio 27 d. nutartis administracinėje byloje). Duomenų apsaugos teisės doktrinoje nurodoma, kad sąžiningumo principas pirmiausia lemia tai, kad duomenų valdytojas siekdamas duomenų tvarkymo tikslų privalo atsižvelgti į duomenų subjekto interesus ir pagrįstus lūkesčius (Zaleskis, 2019, p. 115). Taip pat akcentuojama, kad sąžiningumo principą detalizuoja skaidrumo principas ir iš jo kylantys reikalavimai (Zaleskis, 2019, p. 116): duomenų valdytojais privalo sąžiningai ir atvirai duomenų subjektams atskleisti informaciją apie jų asmens duomenų tvarkymą.

Priešingai nei Direktyvoje 95/46/EB, BDAR yra eksplicitiškai įtvirtintas reikalavimas tvarkyti duomenis skaidriai. Paminėtina tai, kad nurodyta direktyva asmens duomenų tvarkymo atitiktį teisiniam reguliavimui siejo su išankstiniais duomenų valdytojo formaliais veiksmais, pavyzdžiui, pranešimais priežiūros institucijai ar iš anksto gautais leidimais (Direktyvoje 95/46/EB 18 ir 20 straipsniai). Tačiau BDAR preambulės 89 punkte pripažįstama, kad prievolė pranešti priežiūros institucijoms apie asmens duomenų tvarkymą buvo susijusi su administracine ir finansine našta, tačiau ji ne visada padėdavo gerinti asmens duomenų apsaugą. Todėl BDAR duomenų valdytojus atleidžia nuo formalios ir išankstinės atskaitomybės priežiūros institucijai, tačiau kartu įpareigoja visiškai prisiimti ir savarankiškai valdyti su duomenų tvarkymo veiksmais susijusias rizikas: absoliuti dauguma BDAR įtvirtintų pareigų, įrodinėjimo našta ir atsakomybė tenka duomenų valdytojams. Sugriežtinti duomenų valdytojų pareigas duomenų apsaugos srityje padeda BDAR tiesiogiai įtvirtinti atskaitomybės bei skaidrumo principai. Aptariamas skaidrumo principas yra orientuotas į vartotoją, teisiškai nėra griežtai apibrėžtas ir yra įgyvendintas duomenų valdytojams ir duomenų tvarkytojams kai kuriose nuostatose nustatant konkrečius praktinius reikalavimus (Guidelines on transparency under Regulation..., p. 5). BDAR preambulės 39 konstatuojamoje dalyje nurodyta, kad taikant šį principą, fiziniams asmenims turėtų būti aišku, kaip su jais susiję asmens duomenys yra renkami, naudojami, su jais susipažįstama arba jie yra kitaip tvarkomi, taip pat kokiu mastu tie duomenys yra ar bus tvarkomi. Iš to seka tai, kad vienu iš pagrindinių skaidrumo principo reikalavimų galime laikyti duomenų valdytojų pareigą informuoti duomenų subjektus apie jų asmens duomenų tvarkymą. Neabejotina tai, kad informacija apie asmens duomenų tvarkymą turi būti suprantama ir lengvai prieinama (BDAR 12 straipsnio 1 dalis),

pavyzdžiui, pateikiama interneto svetainės skiltyje, kurioje duomenų subjektai privalo ar turi galimybę pateikti (suvesti) savo asmens duomenis. Kaip toliau šiame darbe bus nurodyta, mokesčių administratorius ne visada užtikrina tokios informacijos lengvą prieinamumą ir pateikimą duomenų subjektams.

Duomenų apsaugos teisės šaltiniuose itin svarbus vaidmuo tenka ir duomenų tvarkymo tikslo apribojimo principui. Šis principas reikalauja, kad asmens duomenys būtų renkami nustatytais, aiškiai apibrėžtais bei teisėtais tikslais ir toliau netvarkomi su tais tikslais nesuderinamu būdu (BDAR 5 straipsnio 1 dalies b punktas). Teisinis reguliavimas leidžia patiems duomenų valdytojams nustatyti konkrečius duomenų tvarkymo tikslus ir būtent šį kriterijų laiko atskaitos tašku, vertinant duomenų tvarkymo operacijų atitiktį kitiems BDAR reikalavimams. Duomenų tvarkymo tikslo apibrėžimas lemia tai, kokie duomenys bus renkami, jų saugojimo laikotarpį ir kitus duomenų tvarkymo tuo konkrečiu tikslu ypatumus (Zaleskis, 2019, 118). Pažymėtina tai, kad iš tikslo apribojimo principo kylantys reikalavimai bei BDAR įtvirtinta pareiga duomenų subjektams atskleisti duomenų tvarkymo tikslus, darbo autorės nuomone, gali iš esmės apsunkinti ar net riboti tam tikrą duomenų valdytojų veiklą. Destruktyvus šio principo poveikis gali pasireikšti duomenų valdytojo galimybės inicijuoti skirtingus proceso veiksmus ribojimu, jei tokių veiksmų pasekoje pasikeitęs duomenų tvarkymo tikslas būtų nesuderinamas su pirminiais duomenų tvarkymo tikslais. Įdomu tai, kad BDAR įgyvendinimo ir taikymo praktikoje yra pavyzdžių, kai Europos Sąjungos valstybės narės savo nacionalinėje teisėje įtvirtina valdžios institucijų teisę tvarkyti turimus duomenis kitu tikslu nei tas, kuriuo jie buvo surinkti, nepaisant šių tikslų suderinamumo. Šio darbo kontekste paminėtina, kad, pavyzdžiui, Vokietijos Federalinės Respublikos nacionaliniame teisės akte, kuriuo papildomas bei įgyvendinamas BDAR, yra reglamentuota valdžios institucijų teisė tvarkyti duomenis kitu tikslu nei tas, kuriuo jie buvo renkami, nepaisant tų tikslų suderinamumo, kai toks tolimesnis asmens duomenų tvarkymas yra būtinas jų funkcijų vykdymui ir konkrečiai - mokesčių bei maitų pajamų surinkimo užtikrinimui (*Bundesdatenschutzgesetz*, 2017). Detalus šios teisės įgyvendinimas reglamentuojamas Vokietijos Federalinės Respublikos mokesčių kodekse – *die Abgabenordnung* (2018), kuriame apibrėžiami jau konkretūs atvejai, kuomet mokesčių surinkimą koordinuojančios ir užtikrinančios institucijos yra atleidžiamos nuo pareigos užtikrinti pirminių ir tolimesnių duomenų tvarkymo tikslų suderinamumą. Įdomu tai, kad teisinis reguliavimas įgalina nurodytas institucijas remtis šia išimtimi net tada, kai tolimesnis duomenų tvarkymo tikslas yra susijęs su automatizuotų mokesčių administravimo procedūrų kūrimu, peržiūra ar modifikacija ir jeigu tam yra reikalingi nepakeisti duomenys ar tokių duomenų anonimizavimas (ar

pseudonimizavimas) yra neįmanoma arba pareikalautų neproporcingų pastangų (*die Abgabenordnung*, 2018). Tai puikus pavyzdys, kaip įstatymų leidėjas, teisės aktuose įtvirtindamas teisinio reguliavimo leidžiamose ribose išimtis iš BDAR, gali sukurti tinkamą teisinę aplinką viešojo sektoriaus subjektų, tarp jų ir mokesčių administratoriaus, veiklos skaitmenizavimui ir visapusiškai pažangai.

Taip pat, Vokietijos Federalinės Respublikos mokesčių kodekse nurodoma, kad BDAR 13 straipsnio 3 dalis, įpareigojanti duomenų valdytojus informuoti duomenų subjektus apie ketinimą tvarkyti iš jų surinktus duomenis kitu tikslu nei tas, kuriuo prieš tai duomenys buvo renkami, netaikoma mokesčių surinkimą užtikrinančių institucijų veikloje, jei toks informavimas pakenktų veiksmingam šių institucijų funkcijų atlikimui ir jei mokesčių administratorių interesas yra viršesnis už duomenų subjektų interesus (*die Abgabenordnung*, 2018). Viena vertus, tokia abstrakti išimtis atveria plačias galimybes duomenų valdytojams piktnaudžiauti savo padėtimi, tačiau kita vertus, lanksčią BDAR taikymo išimties formuluotę gali pateisinti nurodytų institucijų veiklos specifika: siekiant išsiaiškinti sunkias mokesčių vengimo ir slėpimo schemas, bet kurio kontrolės veiksmo metu ir bet kuriame jo etape gali kilti poreikis turimus duomenis naudoti kitu tikslu nei tikslas, dėl kurio jie buvo renkami. Darbo autorės nuomone, remiantis nurodytu pavyzdžiu Lietuvos įstatymų leidėjas taip pat turėtų nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinti BDAR nuostatų, ribojančių ar apsunkinančių konkrečių subjektų veiklą, taikymo išimtis, kiek tai yra leidžiama teisinio reguliavimo ribose.

Asmens duomenų tvarkymo principų sąrašė ypatingas vaidmuo suteikiamas ir duomenų kiekio mažinimo principui. Pagal šį BDAR įtvirtintą principą, asmens duomenys turi būti adekvatūs, tinkami ir tik tokie, kurių reikia siekiant tikslų, dėl kurių jie tvarkomi (BDAR 5 straipsnio 1 dalies c punktas). Sprendžiant šio duomenų minimizavimo kriterijaus taikymo klausimą, kiekvienu konkrečiu atveju turi būti atliktas tam tikros situacijos vertinimas, siekiant nustatyti, kokia duomenų apie asmenį apimtis yra minimaliai pakankama tam, kad duomenų valdytojas turėtų galimybę surinkti jo veiklai būtinus asmens duomenis ir toliau šiuo duomenis tvarkyti taip, kaip to reikalauja jo (duomenų valdytojo) veiklą reglamentuojantys teisės aktai (LVAT 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimas administracinėje byloje). BDAR preambulės 39 punkte taip pat pabrėžiama, kad asmens duomenys turi būti tvarkomi tik jeigu asmens duomenų tvarkymo tikslo pagrįstai negalima pasiekti kitomis priemonėmis. Kitaip tariant, jeigu duomenų valdytojas objektyviai gali atlikti savo funkcijas be tam tikrų asmens duomenų, tokie duomenys aptariamo principo požiūriu laikytini pertekliniais ir jų panaudojimas nėra leistinas (LVAT 2012 m. gruodžio

18 d. sprendimas administracinėje byloje). Duomenų apsaugos teisės doktrinoje apibendrintai nurodoma, kad duomenų kiekio mažinimo principu siekiama apriboti ne tvarkomų duomenų kiekį iki absoliutaus minimumo, bet duomenų rinkimą iki tinkamo lygio, atsižvelgiant į duomenų tvarkymo tikslus (Zaleskis, 2019, p. 121). Kaip jau buvo nurodyta, tvarkomų duomenų kiekį apibrėžia duomenų valdytojo iš anksto nustatytas ir įvardytas duomenų tvarkymo tikslas, todėl nenustačius šių duomenų tvarkymo tikslų, neįmanoma užtikrinti duomenų kiekio mažinimo principo taikymo (Zaleskis, 2019, p. 121).

Be aukščiau nurodytų principų, duomenų apsaugos teisėje taip pat svarbus vaidmuo tenka atskaitomybės principui. Šis principas yra viena esminių BDAR naujovių⁹, kuri aiškiai ir nedviprasmiškai nurodo, kas yra atskaitingas už duomenų apsaugos teisės reikalavimų įgyvendinimą ir atitikties įrodymą. BDAR 5 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad duomenų valdytojas yra atsakingas už tai, kad būtų laikomasi su asmens duomenų tvarkymu susijusių principų, ir turi sugebėti tai įrodyti (atskaitomybės principas). Tai reiškia, kad duomenų valdytojui suteikiamas teisinis subjektiškumas¹⁰, todėl būtent jis atsako už BDAR nustatytų reikalavimų įgyvendinimą. Įdomu tai, kad nors duomenų apsaugos reguliavimas taikomas tvarkant asmens duomenis, reguliavimu nustatytos pareigos gali būti (iš esmės visada ir yra) taikomos subjektui, kuriam tenka duomenų valdytojo vaidmuo, nors šis subjektas pats faktiškai gali net netvarkyti duomenų. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje yra nurodoma, kad „*Direktyvoje 95/46/EB [BDAR] nereikalaujama, kad solidarios kelių ūkio subjektų atsakomybės už tą patį duomenų tvarkymą atveju kiekvienas jų turėtų prieigą prie atitinkamų asmens duomenų*“ (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. birželio 5 d. sprendimas). Iš to seka tai, kad aptariamas principas reiškia duomenų valdytojo atsakomybę už bet kokį duomenų valdytojo arba jo vardu atliekamą asmens duomenų tvarkymą (Zaleskis, 2019, p. 135). Teisinis reguliavimas įpareigoja duomenų valdytoją aktyviai spręsti su duomenų tvarkymu susijusius klausimus ir prisiiinti su tuo susijusią atsakomybę, nes būtent pats duomenų valdytojas geriausiai išmano savo veiklą, jos specifiką, galimas rizikas ir reikalingas taikyti apsaugos priemonės.

Atskaitomybės principas apima du didelės apimties elementus. Pirma, reikalaujama organizacijose taikyti tinkamą vidaus politiką ir priemones, skirtas užtikrinti, kad būtų

⁹ Iki BDAR įsigaliojimo atskaitomybės principas Europos Sąjungos duomenų apsaugos teisės šaltiniuose (pavyzdžiui, Direktyvoje 95/46/EB) nebuvo eksplisitiškai įtvirtintas.

¹⁰ Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje teisinis subjektiškumas apibrėžiamas kaip iš objektinės teisės kylanti galimybė būti teisinio santykio dalyviu ir turėti subjektnes teises bei teises pareigas. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/teises-subjektas/>.

laikomasi esminių duomenų apsaugos teisės principų ir prievolių. Antra, atskaitomybės principas reiškia, kad duomenų valdytojai turi turėti vidinius mechanizmus, kad galėtų įrodyti BDAR atitiktį suinteresuotiems asmenims, visų pirma – priežiūros institucijoms (Zaleskis, 2019, p. 135). BDAR preambulės 78 punkte taip pat nurodoma, jog siekdami įrodyti, jog laikosi BDAR reikalavimų, duomenų valdytojas turi priimti vidaus nuostatas ir įgyvendinti priemones, kuriomis, visų pirma, būtų paisoma pritaikytosios ir standartizuotosios duomenų apsaugos principų. Atsakomybės principo įgyvendinimo priemonės duomenų valdytojai turi periodiškai peržiūrėti ir pritaikyti prie pasikeitusių asmens duomenų tvarkymo aplinkybių (Asmens duomenų apsaugos gairės smulkiąjam..., 2019). Iš to seka tai, kad atskaitomybės principo įgyvendinimas nėra vienkartinio pobūdžio veiksmas, o reikalauja tęstinio proceso.

Atskaitomybės principas yra glaudžiai susijęs su kai kuriems duomenų valdytojams ir tvarkytojams BDAR nustatyta pareiga paskirti duomenų apsaugos pareigūną. Teigiama, kad daugeliui institucijų ir įstaigų duomenų apsaugos pareigūnas turėtų būti svarbiausia figūra užtikrinant atitiktį BDAR (Guidelines on Data Protection Officers..., 2016). Šio magistro darbo kontekste svarbu pažymėti tai, kad remiantis BDAR 37 straipsnio 1 dalies a punktu, duomenų apsaugos pareigūną visais atvejais (neatsižvelgiant į tai, kokius duomenis ir kokių mastu tvarko) privalo paskirti visos valdžios institucijos arba įstaigos, išskyrus teismus, kai jie vykdo savo teismines funkcijas. Kadangi analizuojamame teisės akte nėra pateikta *valdžios institucijų ir įstaigų* samprata, remiantis 29 str. darbo grupės priimtomis ir Europos duomenų apsaugos valdybos patvirtintomis Duomenų apsaugos pareigūnų gairėmis, šios sąvokos konkretus apibrėžimas turi būti nustatytas nacionalinėje teisėje, t. y. Europos Sąjungos valstybės narės turi teisę pasirinkti, kokias įstaigas, įmones, organizacijas ar institucijas priskirti šiai sąvokai (Guidelines on Data Protection Officers..., 2016). Lietuvoje valdžios institucijų ir įstaigų apibrėžimas pateiktas ADTAĮ 2 straipsnio 2 dalyje: tai valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, įmonės ir viešosios įstaigos, finansuojamos iš valstybės ir savivaldybių biudžetų bei valstybės pinigų fondų ir Viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka įgaliotos atlikti viešąjį administravimą arba teikiančios viešąsias ar administracines paslaugas ar vykdančios kitas viešąsias funkcijas. Vadinas, duomenų apsaugos pareigūną privalo skirti savivaldybės, ministerijos ir kitos institucijos bei įstaigos, tarp jų ir mokesčių administravimą Lietuvoje vykdančios institucijos – VMI, Lietuvos Respublikos muitinė ir kt.

Duomenų apsaugos pareigūnai ne tik padeda laikytis reikalavimų įgyvendindami atskaitomybės priemones (pavyzdžiui, padeda atlikti poveikio duomenų apsaugai

vertinimus ir kt.), bet ir veikia kaip tarpininkai tarp įvairių suinteresuotų subjektų (pavyzdžiui, priežiūros institucijų, duomenų subjektų ir kt.) (Guidelines on Data Protection Officers..., 2016). Teisės doktrinoje teigiama, kad duomenų apsaugos pareigūno dalyvavimas leidžia pasiekti atskaitomybės principo tikslą – duomenų apsaugą perkelti iš teorinio lygmens į kasdienę praktiką (Zaleskis, 2019, p. 136). Bendriausiaja prasme duomenų apsaugos pareigūnas, atlikdamas savo funkcijas, turėtų surinkti informaciją tam, kad galėtų identifikuoti duomenų tvarkymo veiklą, išanalizuoti ir patikrinti tos veiklos atitiktį, teikti duomenų valdytojui ir tvarkytojui informaciją, patarimus bei rekomendacijas (Zaleskis, 2019, p. 223).

Apibendrinant tai, kas buvo nurodyta, galima teigti, kad BDAR pareigos duomenų valdytojams formuluojamos abstrakčiai, paliekant plačią nuožiūros laisvę patiems duomenų valdytojams pasirinkti reguliavimo interpretavimą ir pareigų įgyvendinimo būdus (Zaleskis, 2015, p. 159-160). Tačiau nors yra skatinama duomenų valdytojų autonomija, asmens duomenis tvarkantys subjektai jiems suteikiamą pasirinkimo laisvę turi įgyvendinti griežtai laikantis teisiniame reguliavime įtvirtintų principų. Siekiant išvengti skirtingo ir netinkamo šių principų interpretavimo, duomenų valdytojams būtina vadovautis ne tik teisiniame reguliavime tiesiogiai įtvirtintomis nuostatomis, bet ir orientaciniuose, autoritetinių institucijų parengtuose duomenų apsaugos teisės šaltiniuose pateiktais jų išaiškinimais.

2.2. Asmens duomenų tvarkymo teisiniai pagrindai ir jų taikymo galimybės

BDAR nustato konkrečias asmens duomenų tvarkymo teisėtumo sąlygas. Kaip buvo nurodyta aukščiau, teisėtas asmens duomenų tvarkymas pirmiausia turi būti pagrįstas konkrečia teisėto asmens duomenų tvarkymo sąlyga, nurodyta BDAR 6 straipsnio 1 dalyje, o specialių kategorijų asmens duomenų¹¹ tvarkymas - paremtas konkrečiu BDAR 9 straipsnyje nurodytu pagrindu. Nors pareiga pagrįsti duomenų tvarkymą konkrečiu teisiniu pagrindu yra tik viena iš daugelio sąlygų, kuri turi būti įgyvendinta, siekiant vykdomo duomenų tvarkymo atitiktis BDAR atžvilgiu, tačiau itin svarbi. Tuo atveju, jei nėra nė vienos BDAR nurodytos teisėto asmens duomenų tvarkymo sąlygos ir teisėto asmens

¹¹ Specialių kategorijų asmens duomenys, kuriems taikytina aukštesnio lygio apsauga, - asmens duomenys, atskleidžiantys rasinę ar etninę kilmę, politines pažiūras, religinius ar filosofinius įsitikinimus ar narystę profesinėse sąjungose, taip pat genetiniai duomenys, biometriniai duomenys, sveikatos duomenys ir duomenys apie fizinio asmens lytinį gyvenimą ir lytinę orientaciją.

duomenų tvarkymo tikslo, duomenys negali būti tvarkomi (Prašymų dėl asmens duomenų teikimo..., 2020).

Pagal BDAR, asmens duomenų (ne specialių kategorijų) tvarkymas turi būti pagrįstas vienu iš šešių iš esmės alternatyvių teisinių pagrindų: duomenų subjekto sutikimu, sutartine ar teisine prievole, fizinio asmens gyvybinių interesų apsauga, viešojo intereso labai vykdoma užduotimi ar viešosios valdžios įgaliojimų vykdymu, duomenų valdytojo ar trečiojo asmens teisėtais interesais. Kiekvienam duomenų tvarkymo veiksmui (ar jų grupei) reikia pasirinkti vieną iš nurodytų teisėtumo sąlygų, kuri jam tinka. Įvertinus šio darbo tikslą bei tai, kad viešojo administravimo institucijos (tarp jų ir mokesčių administravimą atliekančios institucijos) asmens duomenis paprastai¹² tvarko teisinės prievolės pagrindu arba tiek, kiek tai būtina vykdant joms pavestas viešosios valdžios funkcijas, toliau detaliam bus aptariami tik šie duomenų tvarkymo teisiniai pagrindai.

Kai duomenų valdytojas duomenis tvarko vykdydamas jam tenkančią teisinę prievolę arba kai duomenis būtina tvarkyti siekiant atlikti užduotį, vykdomą dėl viešojo intereso, arba vykdant viešosios valdžios funkcijas, duomenų tvarkymo pagrindas turėtų būti įtvirtintas Europos Sąjungos arba valstybės narės teisėje (BDAR 6 straipsnio 3 dalis). Tokiu atveju, remiantis BDAR preambulės 45 punktu, Europos Sąjungos ar valstybės narės teisėje turėtų būti nustatytas asmens duomenų tvarkymo tikslas ir taip pat galėtų būti reglamentuotos kitos priemonės, kuriomis būtų užtikrinamas teisėtas ir sąžiningas duomenų tvarkymas. Patvirtindamas ir akcentuodamas aukščiau nurodyto reikalavimo svarbą, LVAT 2020 m. liepos 8 d. sprendime administracinėje byloje Nr. eA-2837-968/2020 taip pat konstatavo, kad asmens duomenų tvarkymas remiantis BDAR 6 straipsnio 1 dalies e punktu galimas tik esant dviem kumuliatyvioms sąlygom: 1) kai tai daryti būtina siekiant atlikti užduotį, vykdomą viešojo intereso labui, arba vykdant duomenų valdytojui pavestas viešosios valdžios funkcijas; ir 2) kai toks asmens duomenų tvarkymo būdas yra eksplicitiškai nustatytas Europos Sąjungos arba valstybės narės nacionaliniuose teisės aktuose. Vadovaujantis BDAR preambulės 41 punktu, nurodyti asmens duomenų tvarkymo pagrindai nacionalinėje teisėje gali būti įtvirtinti ne tik įstatyme, bet ir, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime, ministro įsakyme ir kt., tačiau juose nustatytas reglamentavimas turi būti aiškus ir tikslus (Rekomendacija dėl reikalavimų teisės aktu..., 2018). Iš to seka tai, kad nėra svarbu, kokia yra teisinė

¹² Subjektai, turintys įgaliojimus vykdyti viešąjį administravimą, asmens duomenų tvarkymą grindžia ir kitais BDAR 6 straipsnio 1 dalyje nurodytais pagrindais. Pavyzdžiui, tam tikrus darbuotojų asmens duomenis tvarko sutartinės prievolės pagrindu; asmens duomenis tiesioginės rinkodaros tikslu tvarko, remiantis duomenų subjekto sutikimu ir pan.

prievolę ar viešosios valdžios funkcijas nustatančio teisės akto forma, galia ir kokia valdžios institucija jį priima (Zaleskis, 2019, p. 151). Taip pat svarbu paminėti, kad teisės aktai, kuriais įtvirtinami analizuojami asmens duomenų teisėto tvarkymo pagrindai, turi atitikti viešojo intereso tikslą ir (ar) būti proporcingi teisėtam tikslui, kurio siekiama (Rekomendacija dėl reikalavimų teisės aktų..., 2018, p. 4). Atsižvelgiant į tai, kad teisinės prievolės ir viešojo intereso užduotys ar viešosios valdžios funkcijos, įpareigojančios ar įgalinančios tvarkyti asmens duomenis, yra duomenų subjektų teises ribojančio pobūdžio (pavyzdžiui, teisė nesutikti su duomenų tvarkymu negali būti įgyvendinama duomenų, kurių tvarkymas grindžiamas teisinės prievolės vykdymu, atžvilgiu), šiuos duomenų tvarkymo pagrindus įtvirtinantys teisės aktai turi atitikti ir visus žmogaus teisių ribojimui keliamus reikalavimus. Darbo autorės pasirinkimu šie reikalavimai yra detalie aptariami kitoje darbo dalyje.

Kompetentingų BDAR taikymą prižiūrinčių institucijų leidžiamuose norminių teisės aktų išaiškinimuose yra pabrėžiami griežti reikalavimai duomenų tvarkymo teisinius pagrindus įtvirtinančiam teisiniam reglamentavimui. Pavyzdžiui, VDAI teikiamose gairėse akcentuojami aukšti konkretumo reikalavimai teisės aktams, įtvirtinantiems teisinę prievolę, kuri, be kita ko, įpareigoja tvarkyti asmens duomenis. Pavyzdžiui, Prašymų dėl asmens duomenų teikimo vertinimo gairėse (2020) yra atskleidžiama, kad duomenų valdytojai dažnai klaidingai renka (ar teikia) asmens duomenis remiantis teisės aktu, kuriame nustatyta ne pareiga rinkti (teikti) asmens duomenis, o nustatytos duomenų valdytojų funkcijos ar oficialūs įgaliojimai. Duomenų valdytojai rinkti duomenis, remiantis BDAR 6 straipsnio 1 dalies c punkte nustatytu pagrindu, gali tik tuomet, kai konkrečiame Europos Sąjungos ar valstybės narės nacionaliniame teisės akte yra nustatyta asmens duomenų teikimo (rinkimo) pareiga. Iš to seka tai, kad teisės akte, įtvirtinančiame duomenų tvarkymo pagrindą, turi būti konkrečiai apibrėžtos duomenų tvarkymo operacijos, jų tikslas ir kiti su tuo susiję svarbūs aspektai.

Kadangi pagrindinės asmens duomenų tvarkymo teisėtumą nusakančios sąlygos, kuriomis savo veikloje remiasi valstybės institucijos, yra siejamos su tinkamu jų reglamentavimu Europos Sąjungos ar nacionalinės teisės aktuose, šių nuostatų praktinį pritaikymą Lietuvoje vis dar apsunkina nacionalinių teisės aktų netobulumas. Ne visi nacionaliniai teisės aktai yra peržiūrėti ir suderinti su BDAR. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. sausio 6 d. sprendime administracinėje byloje Nr. e12-636-1047/2020 (sprendimas neįsiteisėjęs (!) yra išaiškinta, jog tuo atveju, kai teisės aktas (konkrečiai bylos atveju – Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 83 straipsnis)

neatitinka BDAR 6 straipsnio 3 dalies reikalavimų, turi būti tiesiogiai vadovaujamosi BDAR, o asmens duomenų tvarkymas pagal nacionalinį teisės aktą, neatitinkantį BDAR nustatytų reikalavimų, turi būti laikomas neteisėtu. Be to, teismas aiškiai nurodė, kad įstatymų leidėjas turi nedelsiant imtis priemonių dėl atitinkamų nacionalinių teisės aktų suderinimo su BDAR. Nors nurodyti argumentai aukštesnės instancijos teismo gali būti pakeisti, darbo autorės nuomone, tokia tikimybė yra maža, nes BDAR, kaip ir kiti Europos Sąjungos mastu priimti reglamentai, yra viršesnis už nacionalinius įstatymus, nesuderinamus su esminėmis reglamentų nuostatomis (Europos Sąjungos teisės šaltiniai..., 2018). Todėl manytina, kad nurodymai peržiūrėti ir įvertinti nacionalinių teisės aktų atitiktį BDAR Lietuvos teismų praktikoje bus duodami vis dažniau. Kaip kitoje šio darbo dalyje bus nurodyta, analogišku tikslu nurodymas galėtų būti duodamas ir dėl pagrindinio mokesčių administravimo ypatumus reglamentuojančio įstatymo – MAĮ peržiūros.

Teisinė prievolė kaip asmens duomenų tvarkymo pagrindas. Teisinės prievolės, kaip asmens duomenų tvarkymo pagrindo, samprata BDAR nėra apibrėžta. Duomenų apsaugos teisės doktrinos šaltinyje – lekt. dr. J. Zaleskio monografijoje „Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas ir asmens duomenų apsauga“ teisinės prievolės samprata yra atskleidžiama remiantis šaltinio, teisinės sistemos ir imperatyvumo aspektais. Šaltinio kriterijus atspindi aukščiau aptartą reikalavimą duomenų tvarkymo pagrindą įtvirtinti Europos Sąjungos arba valstybės narės nacionalinėje teisėje, o teisinės sistemos kriterijus išreiškia reikalavimą, kad teisinė prievolė priklausytų Europos Sąjungos ar valstybės narės, bet ne trečiosios valstybės teisės sistemai. Paskutinis imperatyvumo aspektas reiškia tai, kad duomenų valdytojas neturi turėti galimybės pasirinkti, ar vykdyti prievolę, ar ne. Už teisinės prievolės nevykdymą turėtų grėsti teisinė atsakomybė (Zaleskis, 2019, p. 151). Būtent imperatyvumo aspektas didžia dalimi skiria teisinę prievolę, kaip duomenų tvarkymo teisinį pagrindą, nuo BDAR 6 straipsnio 1 dalies e punkte įtvirtinto alternatyvaus teisėto duomenų tvarkymo kriterijaus – viešosios valdžios funkcijų vykdymo.

Iš teisinės prievolės formuluotės turėtų būti pakankamai aišku, kaip reikia tvarkyti asmens duomenis, todėl remiantis BDAR 6 straipsnio 1 dalies c punkte įtvirtintu pagrindu, būtina atsižvelgti į teisės aktų nuostatas, kuriose aiškiai nurodytas duomenų tvarkymo pobūdis ir tikslas (Zaleskis, 2019, p. 153). Tačiau, vadovaujantis duomenų kiekio mažinimo principu, duomenų valdytojas faktiškai turėtų tvarkyti duomenis tik tokia apimtimi, kiek tai būtina siekiant įvykdyti konkrečią teisinę prievolę, nors Europos Sąjungos ar valstybės narės teisėje ir būtų įtvirtinta duomenų valdytojo prievolė tvarkyti duomenis didesne apimtimi. Pagal jau aptartą atskaitomybės principą, duomenų valdytojas

yra atsakingas už tai, kad konkrečių duomenų tvarkymas būtų būtinas teisinei prievolei įvykdyti, ir turėtų prireikus sugebėti tai įrodyti (Zaleskis, 2019, p. 152). Iš to seka tai, kad duomenų valdytojai negali piktnaudžiauti įstatymo *raide* ir akiai vykdyti teisės aktuose jiems (nors ir imperatyviai) nustatytą prievolę tvarkyti duomenis. Net įstatymų leidėjui tinkamai teisės akte suformulavus duomenų tvarkymo pagrindą (imperatyviai nustačius duomenų valdytojui pareigą tvarkyti duomenis konkrečiu tikslu), vis vien pats duomenų valdytojas privalo įsivertinti, ar ir kokia apimtimi būtina faktiškai tvarkyti asmens duomenis, siekiant įvykdyti konkrečią teisinę prievolę. Tačiau daugiau klausimų ir problemų kelia situacijos, kai įstatymų leidėjai neužtikrina tinkamo duomenų tvarkymo teisinio pagrindo suformulavimo teisės aktuose. Tokiais atvejais duomenų valdytojai, siekdami įvykdyti tuose pačiuose teisės aktuose nustatytas funkcijas ir tuo tikslu tvarkydami asmens duomenis, privalo ieškoti būdų, kaip tinkamai pagrįsti duomenų tvarkymą, arba remtis teisės aktuose netinkamai suformuluotu duomenų tvarkymo pagrindu, kartu prisiimant riziką dėl galimo duomenų tvarkymo pripažinimo neteisėtu. Kuomet teisės aktuose nėra įtvirtinta imperatyvi pareiga tvarkyti duomenis konkrečiu tikslu, nors tai faktiškai yra būtina tam tikrų funkcijų atlikimui, duomenų valdytojai vykdomą duomenų tvarkymą paprastai grindžia kita BDAR įtvirtinta teisėto duomenų tvarkymo sąlyga – viešosios valdžios funkcijų vykdymu.

Viešosios valdžios funkcijos kaip asmens duomenų tvarkymo pagrindas. Remiantis BDAR 6 straipsnio 1 dalies e punktu, duomenų tvarkymas yra teisėtas ir tuo atveju, jeigu tvarkyti duomenis būtina siekiant atlikti užduotį viešojo intereso labui arba vykdant duomenų valdytojui pavestas viešosios valdžios funkcijas. Nors šių pagrindų taikymo sritis gali būti labai plati, tačiau juos reikėtų aiškinti griežtai ir kiekvienu konkrečiu atveju aiškiai nustačius atitinkamą viešąjį interesą ir oficialų įgaliojimą, kuriuo grindžiamas duomenų tvarkymas (Zaleskis, 2019, p. 155). Šio darbo kontekste pažymėtina tai, kad nors mokesčių surinkimas LVAT praktikoje yra pripažįstamas viešuoju interesu (LVAT 2007 m. vasario 26 d. nutartis administracinėje byloje), tačiau mokesčių administravimą vykdančios institucijos savo veikloje neturėtų remtis užduotimi viešojo intereso labui, kaip duomenų tvarkymo pagrindu. Pastarasis duomenų tvarkymo pagrindas turėtų būti aktualus tik tais atvejais, kai duomenų valdytojas nėra viešosios valdžios funkcijas vykdanči institucija (Zaleskis, 2019, p. 155-156). Kadangi viešosios valdžios funkcijų vykdymas yra alternatyvus duomenų tvarkymo pagrindas, o nurodytoms institucijoms yra suteikti oficialūs įgaliojimai, jos, kaip ir kiti viešojo administravimo subjektai, duomenų tvarkymą paprastai turėtų grįsti viešosios valdžios funkcijų vykdymu.

Asmens duomenų tvarkymą grindžiant aptariamu pagrindu, remiantis BDAR 21 straipsnio 1 dalimi, duomenų subjektas įgyja teisę dėl su jo konkrečiu atveju susijusių priešasčių bet kuriuo metu nesutikti, kad su juo susiję asmens duomenys būtų tvarkomi. Duomenų subjektui įgyvendinus šią teisę, duomenų valdytojas nebetvarko jo asmens duomenų, išskyrus atvejus, kai duomenų valdytojas įrodo, kad konkretūs duomenys yra tvarkomi dėl įtakingų teisėtų priešasčių, kurios yra viršesnės už duomenų subjekto interesus, teises ir laisves, arba siekiant pareikšti, vykdyti ar apginti teisinius reikalavimus (BDAR 21 straipsnio 1 dalis). Neabejotina, kad dažnas duomenų subjektų prieštaravimų nagrinėjimas ir intereso toliau tvarkyti duomenis įrodinėjimas ypatingai apsunkintų duomenų valdytojų, pavyzdžiui, valstybės ar savivaldybių institucijų, veiklą. Atsižvelgiant į komplikuoatą nurodytų duomenų subjekto teisės nesutikti su duomenų tvarkymu išimčių įgyvendinimą praktikoje, tampa aktualūs kiti duomenų subjektų teisių ribojimai, kuriuos, remiantis BDAR 23 straipsnio 1 dalimi, įstatymų leidėjas gali įtvirtinti nacionalinėje teisėje. Pažymėtina, kad atlikus darbo temos kontekste aktualių nacionalinių teisės aktų¹³ analizę, nenustatyta, kad Lietuvoje įstatymų leidėjas būtų įgyvendinęs šią BDAR suteiktą diskreciją, t. y. teisės aktuose nėra nustatyti duomenų subjektų teisės nesutikti su duomenų tvarkymu ribojimai, kuriais būtų siekiama užtikrinti svarbesnių interesų, pavyzdžiui, biudžeto pajamų surinkimo (BDAR 23 straipsnio 1 dalies e punktas), apsaugą. Atsižvelgiant į tai, Lietuvoje duomenų valdytojai (pavyzdžiui, mokesčių administravimą vykdančios institucijos) grįsdami duomenų tvarkymą viešosios valdžios funkcijų vykdymu (BDAR 6 straipsnio 1 dalies e punktu), dažnu atveju privalo informuoti duomenų subjektus apie jų teisę nesutikti su duomenų tvarkymu bei būti pasiruošus bet kada įgyvendinti šią duomenų subjektų teisę, t. y. nutraukti duomenų tvarkymą arba pagrįsti savo interesą toliau tvarkyti duomenis (BDAR preambulės 69 punktas). Neabejotina, kad duomenų subjektų teisė nesutikti su duomenų tvarkymu nurodytų aplinkybių kontekste yra įtvirtinta kaip saugiklis, leidžiantis patiems duomenų subjektams kontroliuoti, jog duomenų valdytojai nepiktnaudžiautų BDAR 6 straipsnio 1 dalies e punkte įtvirtintu gana plataus turinio teisėto duomenų tvarkymo kriterijumi. Tačiau darbo autorės nuomone, tokia situacija, kai duomenų tvarkymo pagrindas yra reglamentuotas teisės aktuose, tačiau juo besiremiantis duomenų valdytojas pagal BDAR vis vien privalo įgyvendinti duomenų subjektų teisę nesutikti su duomenų tvarkymu (o dar gavus duomenų subjektų prieštaravimą kiekvieną

¹³ Tačiau teisės aktuose, kurie nėra taikomi mokesčių administratoriaus veikloje, randama pavyzdžių, kai Lietuvos įstatymų leidėjas teisiniame reguliavime įtvirtina konkrečius duomenų subjekto teisių ribojimus, kiek tai yra būtina ir proporcinga, siekiant užtikrinti sklandžią viešojo administravimo subjektų veiklą. Pavyzdžiui, Oficialiosios statistikos įstatymo 5 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad kai asmenes duomenis oficialiąją statistiką tvarkančios įstaigos naudoja oficialiosios statistikos tikslams, netaikomos BDAR 18 ir 21 straipsniuose nurodytos duomenų subjekto teisės.

kartą įrodinėti savo interesą toliau tvarkyti duomenis), dažnu atveju nėra tikslinga ir pagrįsta. Manytina, kad BDAR 6 straipsnio 1 dalies e punkte nustatyta pagrindu grindžiamos duomenų tvarkymo operacijos ne veltui yra reglamentuotos teisės aktuose (BDAR 6 straipsnio 3 dalis): teisė (nors ir ne imperatyvi) tvarkyti duomenis konkrečiu tikslu teisės aktuose yra įtvirtinama, tik jeigu tai yra (gali būti) reikalinga duomenų valdytojo funkcijų vykdymui. Juolab, BDAR 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta atskaitomybės principą taip pat galima vertinti kaip saugiklį: siekdamas išvengti atsakomybės duomenų valdytojas sąmoningai netvarkys duomenų, kurie nėra būtini jo funkcijų vykdymui. Neabejotina, kad suprasdami nurodytos situacijos neadekvatumą konkrečių aplinkybių visumoje ir siekdami užkirsti kelią duomenų subjektams naudotis BDAR įtvirtintomis teisėmis kaip įrankiu, trukdančiu patenkinti aukštesnės svarbos interesus (pavyzdžiui, užtikrinti biudžeto pajamų surinkimą), BDAR rengėjai įtvirtino Europos Sąjungos valstybių narių diskreciją *teisėkūros priemone* apriboti konkrečias duomenų subjektų teises, kai tai yra būtina ir proporcinga priemone siekiant užtikrinti svarbesnių interesų apsaugą. Darbo autorės nuomone, Lietuvoje įstatymų leidėjas turėtų pasinaudoti BDAR 23 straipsnio 1 dalyje nustatyta diskrecija ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinti išimtis iš duomenų subjektų teisės nesutikti su duomenų tvarkymu įgyvendinimo, kuomet tai yra būtina ir proporcinga siekiant užtikrinti sklandžią duomenų valdytojų, tarp jų ir mokesčių administratoriaus, veiklą.

Apibendrinant duomenų tvarkymo teisėtumą nusakančias sąlygas, kuriomis savo veikloje paprastai remiasi viešojo sektoriaus subjektai, akivaizdu, kad jų praktinio pritaikymo galimybė yra glaudžiai susijusi su tinkamu jų reglamentavimu nacionaliniuose teisės aktuose. Todėl siekiant užtikrinti visišką duomenų tvarkymo atitiktį BDAR, valdžios institucijos į pagalbą turėtų pasitelkti įstatymų leidėją, kuris privalėtų teisės aktuose sukurti joms tinkamą teisinį asmens duomenų tvarkymo pagrindą (BDAR preambulės 47 punktas). Šalia to, įstatymų leidėjas, neperžengdamas BDAR nustatytų ribų, turėtų įgyvendinti jam suteiktą diskreciją - nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinti duomenų subjektų teisių (pavyzdžiui, teisės būti informuotam ir teisės nesutikti su duomenų tvarkymu) ribojimus, kiek tai yra būtina ir proporcinga, siekiant užtikrinti tinkamą teisinę aplinką veikti duomenų valdytojams, įgaliojantiems siekti svarbesnių interesų tenkinimo (pavyzdžiui, biudžeto pajamų surinkimo).

2.3. Duomenų subjektų teisės: jų esmė ir išimtis

Duomenų apsaugos teisės šaltiniuose yra įtvirtintas išties platus duomenų subjektų teisių sąrašas. Dauguma BDAR įtvirtintų duomenų subjektų teisių buvo žinomos ir reglamentuotos Direktyvoje 95/46/EB. Tai - teisė žinoti apie duomenų tvarkymą, teisė susipažinti su tvarkomais duomenimis, teisė reikalauti ištaisyti duomenis bei teisė nesutikti su asmens duomenų tvarkymu. Iš esmės nepakeistos šios duomenų subjekto teisės yra perkeltos į dabar galiojančią BDAR. Tačiau, lyginant su Direktyva 95/46/EB, BDAR yra įtvirtintos trys naujos duomenų subjekto teisės: teisė būti pamirštam, teisė į duomenų perkeliamumą ir teisė apriboti duomenų tvarkymą. Atsižvelgiant į šio darbo ribotą apimtį, toliau bus aptariama tik viena bene plačiausio turinio duomenų subjektų teisė - teisė būti informuotiems apie duomenų tvarkymą. Tokį pasirinkimą lemia kitoje magistro darbo dalyje aptariamas konkretus pavyzdys, iliustruojantis būtent šios duomenų subjektų teisės netinkamą užtikrinimą mokesčių administratoriaus veikloje.

Kaip jau buvo nurodyta, vienu iš pagrindinių skaidrumo principo reikalavimų galime laikyti duomenų valdytojų pareigą informuoti duomenų subjektus apie jų asmens duomenų tvarkymą. Šiai duomenų valdytojų pareigai analogiška yra duomenų subjektų teisė būti informuotiems apie jų asmens duomenų tvarkymą. BDAR 13 ir 14 straipsniuose yra apibrėžtas turinys informacijos, kuri, atsižvelgiant į duomenų gavimo (rinkimo) šaltinius, turi būti pateikta duomenų subjektams apie jų asmens duomenų tvarkymą. Be privalomos pateikti informacijos turinio, BDAR 12 straipsnyje yra nustatyti bendrieji duomenų subjektų teisių įgyvendinimo tvarko principai, kuriais privalo vadovautis duomenų valdytojai. Nurodytame teisės akte iš esmės nėra nustatyta, kokia forma ar būdu informacija apie duomenų tvarkymą privalo būti pateikiama duomenų subjektui, tačiau aiškiai nurodyta, kad duomenų valdytojas privalo imtis *tinkamų priemonių*, kuriomis, siekiant užtikrinti skaidrumą, būtų pateikta reikiama informacija (Guidelines on transparency under Regulation..., p. 14). Remiantis BDAR preambulės 60 punktu, informacija duomenų subjektams turi būti pateikiama glausta, skaidria, suprantama ir aiškia kalba, lengvai matomoje bei prieinamoje vietoje. Įvairiuose šaltiniuose¹⁴ taip pat akcentuojami reikalavimai informacijos pateikimo laikui: atsižvelgiant į duomenų gavimo (rinkimo) šaltinius, informacija apie duomenų tvarkymą duomenų subjektui turi būti pateikta

¹⁴ Guidelines on transparency under Regulation 2016/679 (adopted on 11 April 2018), lekt. dr. J. Zaleskio monografija „Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas ir asmens duomenų apsaugos teisė“ ir kt.

atitinkamai duomenų gavimo momentu¹⁵ arba per pagrįstą laikotarpį nuo asmens duomenų gavimo, bet ne vėliau kaip per vieną mėnesį¹⁶. Išimtys iš šių bendrųjų informacijos pateikimo terminų yra galimos, tačiau pagal atskaitomybės principą reikalaujama, kad duomenų valdytojai nurodytų taikomų išimčių ir savo sprendimų loginį pagrindą bei pagrįstą, kodėl informacija buvo pateikta tada, kada ji buvo pateikta (Guidelines on transparency under Regulation..., p. 16).

Pažymėtina tai, kad duomenų subjekto teisės, kaip ir iš esmės visos kitos žmogaus teisės, nėra absoliučios ir jos privalo būti derinamos su kitomis asmenų bei duomenų valdytojų teisėmis ar interesais. Neabejotina, kad visi duomenų subjektų teisių apribojimai turėtų būti vertinami kaip išimtys iš bendrųjų taisyklių (Guidelines 10/2020 on restrictions under..., 2020). Teisės aktuose įtvirtintais duomenų subjektų teisių ribojimais privalo būti gerbiama pagrindinių teisių ir laisvių esmė ir tokie apribojimai demokratinėje visuomenėje privalo būti būtini bei proporcingi siekiamam tikslui (BDAR 23 straipsnio 1 dalis). Pastebėtina, kad beveik¹⁷ visose BDAR nuostatose, įtvirtinančiose atskiras duomenų subjektų teises, yra nustatytas taip pat ir konkretus atitinkamos teisės ribojimo pagrindas. Pavyzdžiui, BDAR 13 straipsnio 4 dalyje nustatyta sąlyga, kuriai esant duomenų valdytojas, rinkdamas duomenis iš pačių duomenų subjektų, neprivalo jų informuoti apie duomenų tvarkymą¹⁸. Taip pat, kaip jau buvo nurodyta šiame darbe, diskreciją nustatyti konkrečius duomenų subjektų teisių ribojimo pagrindus (BDAR nustatytose ribose) turi ir kiekvienos Europos Sąjungos valstybės narės įstatymų leidėjas. Pavyzdžiui, įgyvendindamos BDAR 85 straipsnio 1 dalyje nustatytą pareigą, Europos Sąjungos valstybės narės savo nacionalinėje teisėje gali nustatyti duomenų subjektų teisių ribojimus, jeigu ir kiek tai yra būtina, kad teisė į asmens duomenų apsaugą būtų suderinta su saviraiškos ir informacijos laisve. Šią diskreciją Lietuvoje įstatymų leidėjas įgyvendino ADTAĮ 4 straipsnyje įtvirtindamas išimtį, be kita ko, leidžiančią netaikyti duomenų

¹⁵ BDAR 13 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad kai iš duomenų subjekto renkami jo asmens duomenys, duomenų valdytojas visą informaciją apie šių asmens duomenų tvarkymą duomenų subjektams pateikia asmens duomenų gavimo metu.

¹⁶ BDAR 14 straipsnio 3 dalies a punkte nurodyta, kad kai asmens duomenys yra gauti ne iš duomenų subjekto, duomenų valdytojas visą informaciją apie duomenų tvarkymą duomenų subjektui pateikia per pagrįstą laikotarpį nuo asmens duomenų gavimo, bet ne vėliau kaip per vieną mėnesį, atsižvelgiant į konkrečias asmens duomenų tvarkymo aplinkybes.

¹⁷ Pavyzdžiui, BDAR 16 straipsnyje, įtvirtinančiame duomenų subjektų teisę reikalauti ištaisyti duomenis, nėra nustatytos specialios išimtys.

¹⁸ BDAR 13 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad kai iš duomenų subjekto renkami jo asmens duomenys, duomenų valdytojas asmens duomenų gavimo metu duomenų subjektui neprivalo teikti informacijos apie duomenų tvarkymą, jeigu duomenų subjektas jau turi šią informaciją, ir tiek, kiek tos informacijos jis turi.

subjektų teises įtvirtinančių BDAR nuostatų, kai duomenys yra tvarkomi žurnalistikos arba akademinės, meninės ar literatūrinės saviraiškos tikslais.

Taip pat, kaip buvo nurodyta aukščiau, kiekvienos Europos Sąjungos valstybės narės įstatymų leidėjas turi diskreciją nacionalinėje teisėje įtvirtinti proporcingus duomenų subjekto teisių ribojimus, kuomet ir kiek tai yra būtina siekiant užtikrinti svarbesnių interesų apsaugą. BDAR 23 straipsnio 1 dalyje pateiktas išsamus sąrašas sričių ir klausimų, kurių kontekste gali būti ribojamos duomenų subjektų teisės nurodytu pagrindu. Pažymėtina, kad BDAR 23 straipsnio 1 dalyje nurodyti galimi duomenų subjekto teisių ribojimo atvejai formuluojami abstrakčiai, o tai leidžia įstatymų leidėjams šias išimtis įvairiai interpretuoti ir laisvai taikyti praktikoje. Pavyzdžiui, plačiai interpretuojant BDAR 23 straipsnio 1 dalies e punkte įtvirtintą pagrindą¹⁹, įstatymų leidėjas teisės aktuose galėtų įtvirtinti iš esmės absoliučią mokesčių administratoriaus teisę savo veikloje riboti duomenų subjektų teises. Neatsižvelgiant į paliktą plačią interpretavimo galimybę, duomenų apsaugos teisėje, kaip ir kitose teisės srityse, išimtys privalo būti aiškinamos siaurai, o apribojimai taikomi tik specialiai numatytomis aplinkybėmis ir tik įvykdžius tam tikras sąlygas (Guidelines 10/2020 on restrictions under..., 2020), nes priešingu atveju gali kilti reali asmens teisės į duomenų apsaugą pažeidimo grėsmė. Todėl įstatymų leidėjas, įgyvendindamas BDAR 23 straipsnio 1 dalyje nustatytą diskrecijos teisę ir nacionalinėje teisėje įtvirtindamas konkrečius duomenų subjektų teisių ribojimus, prioritetą vis dėlto turėtų teikti skaidrumo principui bei teisės aktuose nustatomas išimtis grįsti objektyviais faktais, bet ne prielaidomis.

Konkrečiai šio darbo kontekste svarbu pažymėti, kad teisės doktrinoje tiesiogiai yra pripažįstama, kad priemonių, naudojamų mokesčių administratoriaus veikloje, skaidrumas gali kelti atitinkamą riziką pačioms institucijoms (Scarcella, 2019, p. 2). Šią išvadą iš esmės patvirtina ir jau aptarta BDAR 23 straipsnio 1 dalies e punkte įtvirtinta nuostata, nurodanti, kad siekis užtikrinti Europos Sąjungos ar valstybės narės svarbius tikslus, susijusius su biudžeto bei mokesčių klausimais, gali būti pagrįstas pagrindas teisėkūros priemone apriboti duomenų subjektų teises. Tačiau mokesčių administravimą vykdančios institucijos, kaip ir kiti duomenų valdytojai, negali tiesiogiai remtis BDAR 23 straipsnio 1 dalies e punkte įtvirtintais motyvais, jeigu jie nėra reglamentuoti duomenų valdytojui

¹⁹ BDAR 23 straipsnio 1 dalies e punkte nustatyta, kad Europos Sąjungos ar valstybės narės, kuri taikoma duomenų valdytojui arba duomenų tvarkytojui, teisėkūros priemone gali būti apribotos BDAR 12-22 straipsniuose įtvirtintos duomenų subjektų teisės, kai tokiu apribojimu gerbiama pagrindinių teisių ir laisvių esmė ir jis demokratinėje visuomenėje yra būtina ir proporcinga priemonė siekiant užtikrinti valstybės narės svarbius tikslus, susijusius su bendrais viešaisiais interesais, visų pirma svarbiu ekonominiu ar finansiniu valstybės narės interesu, įskaitant pinigų, biudžeto bei mokesčių klausimus.

taikomoje nacionalinėje teisėje (Guidelines 10/2020 on restrictions under..., 2020). Taigi, kadangi galimybė riboti duomenų subjektų teises yra neatsiejamai susijusi su jų reglamentavimu nacionaliniuose teisės aktuose, darytina išvada, kad ir mokesčių administratoriaus galimybė apsisaugoti nuo duomenų subjektų galimo piktnaudžiavimo BDAR nustatytais teisėmis taip pat tiesiogiai priklauso nuo įstatymų leidėjo valios.

3. MOKESČIŲ ADMINISTRATORIAUS VEIKLOS VERTINIMAS BENDROJO DUOMENŲ APSAUGOS REGLAMENTO ATŽVILGIU

3.1. Mokesčių administratoriaus veiklos atitikties Bendrajam duomenų apsaugos reglamentui

Atsižvelgiant į aukščiau aptartus iš BDAR kylančius reikalavimus duomenų valdytojams, toliau darbo autorės pasirinkimu bus analizuojamos atskiros mokesčių administratoriaus vykdomos duomenų tvarkymo operacijos ir jas reglamentuojantys teisės aktai. Tikslingai ir sąžoningai vertinamos tik tos duomenų tvarkymo operacijos, su kuriomis susiduria (ar gali susidurti) kiekvienas duomenų subjektas (mokesčių mokėtojai, Mano VMI naudotojai ir kt.) ir kurių teisinio reglamentavimo atitikties BDAR gali būti kvestionuotina.

3.1.1. Informacijos apie asmens duomenų tvarkymą pateikimas

Aptariant skaidrumo principą ir duomenų subjekto teisę būti informuotam, detalai buvo aptarta duomenų valdytojų pareiga užtikrinti informacijos apie asmens duomenų tvarkymą pateikimą duomenų subjektams, jos prieinamumą ir išsamumą. Atitinkamai BDAR 13 ar 14 straipsnyje nurodyta informacija duomenų subjektams turi būti pateikta vienoje vietoje arba viename išsamiaame (skaitmeniniame arba popieriniame) dokumente, kuris duomenų subjektui būtų lengvai prieinamas, norint susipažinti su visa jam skirta informacija (Guidelines on transparency under Regulation..., p. 11). Iš to seka tai, kad duomenų valdytojas savo pareigą pateikti informaciją apie duomenų tvarkymą turi įgyvendinti taip, kad duomenų subjektas neturėtų pats ieškoti informacijos, pavyzdžiui, interneto puslapyje arba naudojimosi programa taisyklėse (Zaleskis, 2019, p. 165).

Didelę dalį tvarkomų duomenų mokesčių administratorius gauna iš trečiųjų asmenų (antstolių, notarų, prižiūrimų finansų rinkos dalyvių ir kt.), kuriems pareiga teikti informaciją yra tiesiogiai įtvirtinta MAĮ 50-61¹ straipsniuose. Tačiau dalį duomenų mokesčių administratorius renka iš pačių duomenų subjektų, pavyzdžiui, informacija yra renkama tiesiogiai iš asmenų, kai jie pateikia prašomus duomenis duomenų valdytojo naudojamose informacinėse sistemose. Tokį asmens duomenų rinkimo būdą puikiai iliustruoja mokesčių administratoriaus suteikiama galimybė mokesčių mokėtojams ir

kitiems Mano VMI elektroninių paslaugų naudotojams savo profiliuose nurodyti kontaktinį telefono numerį. Nurodytas duomuo gali būti tvarkomas duomenų subjekto identifikavimo tikslu, tačiau asmenys, sutikdami, kad nurodytas kontaktinis telefono numeris būtų naudojamas šiuo tikslu, Mano VMI profilyje turi savo sutikimą išreikšti aktyviu veiksmu – pažymėti pasirinkimo langelį. Taip pat, pažymėtina tai, kad kontaktinės informacijos pildymo skiltyje visi Mano VMI naudotojai privalo nurodyti savo elektroninio pašto adresą bei gali pasirinkti, kad šia komunikacijos priemone būtų informuoti *tik apie užsakytas paslaugas*:

Mano VMI kontaktai

El. pašto adresas *	<input type="text"/>	☐ Informuoti tik apie mano užsakytas paslaugas
El. pašto adreso patvirtinimas *	<input type="text"/>	
Mobilus telefono numeris	370 <input type="text"/>	
Tarpmiestinis telefono numeris	8 <input type="text"/> <input type="text"/>	
Telefono numeris užsienyje	<input type="text"/>	

Išnagrinėjus Valstybinės mokesčių inspekcijos portalo e. VMI autorizuotų elektroninių paslaugų srities Mano VMI naudojimo taisykles²⁰ (Mano VMI taisyklės), su kuriomis asmenys yra supažindinami prieš pradėdami naudotis Mano VMI paslaugomis, nustatyta, kad jose nėra pateikiama informacija apie šios informacinės sistemos naudotojų asmens duomenų tvarkymą, įskaitant ir apie galimą kontaktinių asmens duomenų tvarkymą, t. y. nėra pateikta informacija, kuri, vadovaujantis BDAR 13 straipsnio 1 ir 2 dalimis, privalo būti pateikta, renkant asmens duomenis iš pačių duomenų subjektų. Pažymėtina tai, kad peržiūrėjus Mano VMI svetainėje ir visą internete viešai prieinamą informaciją (oficialią VMI interneto svetainę www.vmi.lt, Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko įsakymais patvirtintas taisykles, aprašus ir kt.), informacija apie elektroninių paslaugų srities naudotojų asmens duomenų tvarkymą Mano VMI svetainėje taip pat nebuvo rasta. Tik iš Konsultacijų ir informacijos teikimo Valstybinėje mokesčių inspekcijoje taisyklių²¹ 10.1 ir 10.2 papunkčių tampa aišku, kaip Mano VMI paskyroje nurodytas kontaktinis telefono numeris būtų tvarkomas duomenų subjekto identifikavimo tikslu, tačiau vis vien lieka neaišku, koku konkrečiai tikslu mokesčių administratorius tvarko šį asmens duomenį tais atvejais, kai asmuo neišreiškia sutikimo tvarkyti pateiktą kontaktinį telefono numerį jo

²⁰ Patvirtintas VMI prie FM viršininko 2012 m. spalio 3 d. įsakymu Nr. VA-91 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos portalo e. VMI autorizuotų elektroninių paslaugų srities Mano VMI naudojimo taisyklių patvirtinimo“

²¹ Patvirtintos Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2007 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. VA-66 „Dėl Konsultacijų ir informacijos teikimo valstybinėje mokesčių inspekcijoje taisyklių patvirtinimo“

identifikavimo tikslu. Atsižvelgiant į tai, kad duomenų subjektai nėra informuoti apie Mano VMI svetainėje renkamų kontaktinių telefono numerių tvarkymo tikslus, negalima įvertinti šios duomenų tvarkymo operacijos atitiktis kitiems duomenų apsaugos teisės reikalavimams, nes šio vertinimo atskaitos tašku, kaip buvo nurodyta šio darbo antroje struktūrinėje dalyje, turėtų būti būtent duomenų tvarkymo tikslo kriterijus.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad remiantis Mano VMI taisyklių 6 punktu, duomenų subjektų privalomai nurodytą elektroninio pašto adresą mokesčių administratorius naudoja tik kontaktavimo tikslu, teikiant mokesčių mokėtojai informaciją, susijusią su mokesstinėmis procedūromis. Tuo tarpu pildydamas kontaktinės informacijos skiltį (aukščiau pateiktas vaizdas), duomenų subjektas gali pasirinkti, kad jo nurodytu elektroninio pašto adresu būtų siunčiama informacija, susijusi tik su jo užsakytomis paslaugomis. Darbo autorės nuomone, net ir nepažymėjus nurodyto pasirinkimo, remiantis Mano VMI taisyklių 6 punktu, elektroninių paslaugų naudotojui turėtų būti siunčiami tik su jo užsakytomis paslaugomis susiję informaciniai pranešimai. Tačiau nepažymėjus šio pasirinkimo, duomenų subjektas lieka neinformuotas, koku konkrečiai tikslu bus tvarkomas jo nurodytas asmens duomenis - elektroninio pašto adresas, pavyzdžiui, galbūt jis bus teikiamas duomenų gavėjams, juo bus siunčiami tiesioginės rinkodaros pasiūlymai ar naudojamas kitu tikslu.

Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau nurodyta, darytina išvada, kad Mano VMI svetainėje rinkdamas kontaktinius asmens duomenis mokesčių administratorius neužtikrina BDAR 13 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytos informacijos pateikimo duomenų subjektams, taip pažeisdamas jų teisę būti informuotiems apie duomenų tvarkymą bei skaidrumo principą. Kadangi informacija apie duomenų tvarkymą, renkant asmens duomenis iš pačių asmenų, turi būti pateikta duomenų gavimo metu (BDAR 13 straipsnio 1 dalis) ir vienoje bei lengvai prieinamoje vietoje (Guidelines on transparency under Regulation..., p. 17), darbo autorės nuomone, Mano VMI skiltyje, kurioje elektroninių paslaugų naudotojai privalo / gali nurodyti savo kontaktinius asmens duomenis, mokesčių administratorius privalo pateikti visą informaciją apie duomenų tvarkymą (pavyzdžiui, nurodytoje skiltyje patalpinti interaktyvią nuorodą į Mano VMI taisykles, kurios atitinkamai turėtų būti papildytos informacija apie asmens duomenų (įskaitant, bet neapsiribojant, kontaktinių duomenų) tvarkymą šioje svetainėje).

3.1.2. Asmens duomenų viešas skelbimas ir teikimas duomenų gavėjams

MAĮ 38 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kokia mokesčių administratoriaus tvarkoma informacija apie mokesčių mokėtojus nėra laikoma paslapyje. Tokios informacijos sąrašas taip pat detalizuotas Paslapyje nelaikomos informacijos apie mokesčių mokėtoją paskleidimo tretiesiems asmenims taisyklėse²². Įvertinus MAĮ ir šiose taisyklėse pateiktą paslapyje nelaikomos informacijos sąrašą, akivaizdu, kad atitinkama jame nurodyta informacija (pavyzdžiui, individualia veikla užsiimančio fizinio asmens atitiktis minimaliems patikimo mokesčių mokėtojo kriterijams, mokesčių mokėtojo mokestinės nepriemokos suma ir kt.) privalo būti vertinama kaip asmens duomenys. Tokią išvadą patvirtina ir teismų praktika, kurioje asmens duomenų sąvoka aiškinama labai plačiai, pavyzdžiui, pripažįstama, kad jokia svarbi priežastis neleidžia pašalinti profesinės (individualios) veiklos iš privataus gyvenimo sąvokos apimties (EŽTT 2000 m. gegužės 4 d. sprendimas), todėl net informacija, susijusi su fizinio asmens vykdoma profesine veikla (pavyzdžiui, atitiktis minimaliems patikimo mokesčių mokėtojo kriterijams), turi būti laikoma asmens duomenimis ir tokios informacijos tvarkymui (teikimui, viešinimui ir kt.) privalo būti taikomi BDAR įtvirtinti principai ir su duomenų tvarkymu sietini draudimai bei ribojimai.

Remdamasis aukščiau nurodytu teisiniu reguliavimu, paslapyje nelaikomą informaciją mokesčių administratorius gali teikti (atskleisti) tretiesiems asmenims be duomenų subjektų sutikimo ar žinios, esant tik teisėtiems ir apibrėžtiems šios informacijos panaudojimo tikslams (Paslapyje nelaikomos informacijos apie mokesčių mokėtoją paskleidimo tretiesiems asmenims taisyklių 6 punktą). Tuo tarpu iš duomenų apsaugos teisės kyla griežtesni reikalavimai asmens duomenų teikimui: tokie duomenys gali būti teikiami tik laikantis su asmens duomenų tvarkymu susijusių principų, įtvirtintų BDAR 5 straipsnyje, ir kai toks asmens duomenų tvarkymas gali būti pagrįstas bent viena teisėta asmens duomenų tvarkymo sąlyga, numatyta BDAR 6 ir (ar) 9 straipsnyje (priklausomai nuo tvarkomų asmens duomenų kategorijos) (Prašymų dėl asmens duomenų teikimo..., 2020). Paminėtina tik tai, kad Paslapyje nelaikomos informacijos apie mokesčių mokėtoją paskleidimo tretiesiems asmenims taisyklių 5 punkte įtvirtinta išimtis, kada paslapyje nelaikoma informacija negali būti teikiama tretiesiems asmenims supaprastinta tvarka: į

²² Patvirtintose Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. liepos 29 d. įsakymu Nr. VA-147 (Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2016 m. spalio 27 d. įsakymo Nr. VA-133 redakcija). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.238984/asr>.

paslapyje nelaikomos informacijos sąrašą patenkanti *informacija, kuri gali tiesiogiai identifikuoti fizinių asmenų kodus, laikoma paslapyje ir gali būti paskleista tik Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka*. Tačiau, atsižvelgiant į šio darbo pirmoje dalyje aptartą asmens duomenų sampratą, darytina išvada, kad nurodytose taisyklėse, kuriomis savo praktikoje vadovaujasi mokesčių administratorius, asmens duomenys yra suprantami per siaurai (asmenį identifikuojančia informacija yra laikoma tik asmens kodai). Todėl Paslapyje nelaikomos informacijos apie mokesčių mokėtoją paskleidimo tretiesiems asmenims taisyklių 5 punkte įtvirtintas saugiklis negali užtikrinti tinkamos asmens duomenų apsaugos, t. y. apsaugoti duomenų subjektus nuo neteisėto jų asmens duomenų atskleidimo tretiesiems asmenims.

Pažymėtina ir tai, kad tam tikrą informaciją, kuri MAĮ nurodyta kaip paslapyje nelaikoma informacija ir yra aiškiai susijusi su konkrečiais fiziniais asmenimis, VMI viešai skelbia savo interneto svetainėje. Akivaizdu, kad mokesčių administratorius sutapatina paslapyje nelaikomą informaciją su viešu jos skelbimu, nors tai nėra tapačios duomenų tvarkymo operacijos. Pavyzdžiui, remiantis MAĮ 38 straipsnio 1 dalies 7 punktu, prie paslapyje nelaikomos informacijos yra priskiriama informacija apie mokesčių mokėtojo – juridinio asmens arba individualia veikla užsiimančio fizinio asmens – atitiktį minimaliems patikimo mokesčių mokėtojo kriterijams. Ši informacija taip pat yra skelbiama VMI interneto svetainėje²³. Šiuo metu neatitinkančių minimalių patikimo mokesčių mokėtojo kriterijų sąrašė yra pateikti tik juridinių asmenų duomenys, tačiau remiantis aukščiau nurodyta MAĮ nuostata į šį sąrašą galėtų būti įtraukti ir fizinių asmenų duomenys. Neapsiribojant tuo, mokesčių administratoriaus svetainėje taip pat yra skelbiami ir kiti fizinių asmenų, vykdančių individualią veiklą, asmens duomenys. Pavyzdžiui, vienoje iš informacijos rinkmenų²⁴ atlikus paiešką pagal verslo liudijimo numerį yra prieinami tokie duomenys kaip veiklą vykdančio asmens vardas, pavardė, gimimo metai ir kita su konkrečiu fiziniu asmeniu susijusi informacija. Įvertinus tai, kyla pagrįstų abejonų dėl viešai skelbiamos informacijos apimties (pavyzdžiui, individualią veiklą vykdančio fizinio asmens gimimo metų) pagrįstumo ir būtinumo siekiamiems tikslams, t. y. atitiktims BDAR 5 straipsnio 1 dalies c punkte įtvirtintam duomenų kiekio mažinimo principui.

Be nurodytųjų, VMI interneto svetainėje viešai skelbiami ir kiti mokesčių mokėtojų, nevykdančių individualios veiklos, asmens duomenys. Pavyzdžiui, remiantis Gyventojų turto deklaravimo įstatymo (1996) 10 straipsnio 3 dalimi, yra viešai skelbiami atitinkamų

²³ Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/mokesciu-moketoju-informacija>.

²⁴ Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/cms/verslo-liudijimu-duomenu-tikrinimas1>.

fizinių asmenų turto ir pajamų deklaracijų duomenys, o tais atvejais, kai mokesčių mokėtojai skirtą dokumentą nepavyksta įteikti įprastu būdu²⁵, remiantis MAĮ 164 straipsnio 5 dalimi, mokesčių administratorius VMI interneto svetainėje paskelbia²⁶ pranešimą, kuriame mokesčių mokėtojai (jo atstovai) per nustatytą laiką pasiūloma atvykti pas mokesčių administratorių atsiimti konkretaus dokumento. Šiuo metu VMI interneto svetainėje patalpintame kviečiamų atvykti asmenų sąrašas yra nurodyti ir fizinių asmenų duomenys – vardai, pavardės, gimimo metai ir kt. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad viešai prieinami dar 2014 metais mokesčių administratoriaus paskelbti raginimai atvykti, kas kelia pagrįstų abejonių dėl šių asmens duomenų tvarkymo (viešo skelbimo) atitikties BDAR 5 straipsnio 1 dalies e punkte įtvirtintam duomenų tvarkymo trukmės apribojimo principui.

Paminėtina, kad EŽTT praktikoje iki šiol mokesčių mokėtojų duomenų skelbimas mokesčių administratoriaus interneto svetainėje yra vertinamas kaip kišimasis į jų privatų asmens gyvenimą, kaip tai suprantama pagal EŽTK 8 straipsnį²⁷. Vertindamas, ar kišimasis į mokesčių mokėtojų privatų gyvenimą konkrečiu atveju yra pagrįstas, EŽTT paprastai vertina tris kriterijus: šio veiksmo atitiktį įstatymams, teisėtą tikslą ir būtinybę demokratinėje visuomenėje (proporcingumo principas). Pavyzdžiui, EŽTT 2021 m. sausio 12 d. sprendime, kuriame teismas vertino mokesčių mokėtojo asmens duomenų paskelbimo Vengrijos mokesčių administratoriaus interneto svetainėje teisėtumą, konstatavo visų aukščiau nurodytų sąlygų išpildymą bei pripažino, kad asmenų, nevykdančių mokesčių prievolių, tapatybės paskelbimas yra visuotinės svarbos dalykas. Atkreiptinas dėmesys, kad EŽTT Vengrijos mokesčių administratoriaus viešai skelbiamų asmens duomenų apimtį (vardas, pavardė, namų adresas ir mokesčių nepriemokos suma) pripažino kaip būtina informacijos tikslumui ir priemonės (viešo skelbimo) veiksmingumui užtikrinti: *įstatymų leidėjas negali būti kritikuojamas dėl to, kad norėdamas pateikti tikslią informaciją apie mokesčių vengėjus, pasirinko asmens namų adresą kaip papildomą asmenį identifikuojantį kriterijų*. Atskiroje nuomonėje dėl šio sprendimo teisėjai G. Ravarani ir J. Schukking išreiškė priešingą vertinimą: tvirtino, kad mokesčių mokėtojų gyvenamosios vietos adreso skelbimas nėra būtinas įstatyme nustatytam tikslui pasiekti. Darbo autorės nuomone, EŽTT nurodytoje byloje netinkamai atliko duomenų tvarkymo operacijos atitikties pagrindiniams duomenų apsaugos teisės principams (konkrečiai – duomenų minimizavimo principui) vertinimą bei iš vis neanalizavo viešai skelbiamų duomenų galimo poveikio duomenų

²⁵ Remiantis MAĮ 164 straipsnio 1 dalimi, dokumentai mokesčių mokėtojai gali būti įteikiami tiesiogiai, siunčiant registruotu laišku ar telekomunikacijų galiniais įrenginiais.

²⁶ Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/raginimai-atvykti-pas-mokesciu-administrator>.

²⁷ EŽTK 8 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.

subjektams, todėl darytina išvada, kad išsamesnis proporcingumo vertinimas šiuo konkrečiu atveju galimai būtų lėmęs priešingą teismo sprendimą.

Lietuvos teismų sprendimuose, susijusiuose su asmens duomenų viešu skelbimu, taip pat galima įžvelgti griežtos praktikos formavimo tendenciją. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. balandžio 8 d. sprendime administracinėje byloje Nr. eI2-1249-789/2020 pripažįstama, kad asmens duomenų paviešinimas interneto svetainėje, taip sudarant galimybę su jais susipažinti neapibrėžtam asmenų ratui, savaime suponuoja prielaidą, kad yra padaryta žala asmeniui, kurio duomenys yra paviešinti. Įvertinus mokesčių administratoriaus viešai skelbiamos informacijos (pavyzdžiui, neatitikimo minimaliems patikimo mokesčių mokėtojo kriterijams faktas, raginimas atvykti atsiimti dokumentą pavadinimu „*Dėl skolos*“) pobūdį, akivaizdus jos neigiamas poveikis mokesčių mokėtojams (pavyzdžiui, apribota galimybė dalyvauti viešuose pirkimuose, reputacijos pažeidimas ir kt.), kuris, neabejotina, gali paskatinti asmenis kreiptis į atitinkamas institucijas (pavyzdžiui, į BDAR taikymo priežiūrą Lietuvoje vykdančią instituciją - VDAI) dėl šios duomenų tvarkymo operacijos teisėtumo įvertinimo. Kadangi vertinant duomenų viešo skelbimo VMI interneto svetainėje teisėtumą vienas iš formalių kriterijų būtų atitiktis įstatymams, labai svarbu, kad šią duomenų tvarkymo operaciją įtvirtinančios teisinės nuostatos būtų tinkamai suformuluotos ir atitiktų BDAR bei kitų norminių teisės aktų keliamus reikalavimus. Todėl siekiant įvertinti, ar MAĮ nuostatos, kuriomis mokesčių administratorius grindžia viešą asmens duomenų skelbimą VMI interneto svetainėje, gali būti duomenų apsaugos teisės prasme vertintinos kaip tinkamos, toliau būtina aptarti iš duomenų apsaugos teisės kylančius principinius reikalavimus asmens duomenų viešinimą įtvirtinančioms teisės normoms.

Kaip buvo nurodyta šio darbo antroje dalyje, mokesčių administratoriaus, kaip ir kitų viešojo sektoriaus subjektų, vykdomas asmens duomenų tvarkymas turi būti grindžiamas BDAR 6 straipsnio 1 dalies c ar e punktu²⁸, t. y. atliekamas, siekiant įvykdyti duomenų valdytojui taikomą teisinę prievolę ar vykdant duomenų valdytojui pavestas viešosios valdžios funkcijas. Kad duomenų tvarkymas galėtų būti grindžiamas šiomis teisėto asmens duomenų tvarkymo sąlygomis, kaip jau buvo nurodyta, remiantis BDAR 6 straipsnio 3 dalimi, duomenų tvarkymo pagrindas privalo būti nustatytas Europos Sąjungos arba

²⁸ BDAR preambulės 47 punkte nurodyta, kad teisinį asmens duomenų tvarkymo pagrindą valdžios institucijoms teisės aktu turi sukurti teisės aktų leidėjas. VDAI parengtoje informacijoje valstybės institucijoms dėl BDAR taikymo teisėkūros procese taip pat nurodyta, kad asmens duomenų tvarkymas, atliekamas valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, iš esmės turėtų remtis BDAR 6 straipsnio 1 dalies c ir e punktuose, o kai tvarkomi specialių kategorijų duomenys – BDAR 9 straipsnio 1 dalies b, g, h, i, j punktuose, įtvirtintais pagrindais.

duomenų valdytojui taikomoje valstybės narės teisėje. Nors pagrindiniai reikalavimai teisės aktams, įtvirtinantiems teisinį asmens duomenų tvarkymo pagrindą, buvo aptarti šio darbo antroje struktūrinėje dalyje, papildomai paminėtina, kad teisės aktas, kuriuo siekiama įtvirtinti tam tikras išimtis²⁹ iš bendrųjų duomenų apsaugos teisės nuostatų, turi atitikti Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir EŽTT praktiką, pagal kurią tokie apribojimai galimi ir laikomi pagrįstais, jeigu atitinka dvi sąlygas: 1) yra teisėti ir 2) būtinai reikalingi demokratinėje visuomenėje („Asmens duomenų viešinimas – kas viešinama...“, 2019). Konstitucinis Teismas savo praktikoje taip pat ne kartą³⁰ yra aiškinęs, kad pagal Konstituciją riboti žmogaus teisės ir laisvės galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu, ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teisės bei laisvės ir tai daroma laikantis proporcingumo principo. Iš esmės analogiškai reikalavimai pateikiami ir VDAI rekomendacijoje „Dėl reikalavimų teisės aktų projektams, kuriais reglamentuojamas asmens duomenų tvarkymas“: *„teisės aktai, kuriais įtvirtinami asmens duomenų teisėto tvarkymo pagrindai, numatyti BDAR 6 straipsnio 1 dalies c ir e punktuose, turi atitikti viešojo intereso tikslą ir (ar) būti proporcingi teisėtam tikslui, kurio siekiama.“*

Įvairiuose šaltiniuose taip pat randama papildomų reikalavimų teisės normoms, įtvirtinančioms teisinį pagrindą konkrečiai analizuojamai duomenų tvarkymo operacijai – asmens duomenų viešam skelbimui. BDAR preambulės 154 punkte nurodoma, kad valdžios institucija savo turimuose dokumentuose esančius asmens duomenis turėtų turėti galimybę viešai atskleisti tik tada, kai toks atskleidimas yra numatytas Europos Sąjungos ar valstybės narės teisėje, kuri yra taikoma tai valdžios institucijai. Teismų praktikoje pripažįstama, kad nacionalinėje teisėje, kurioje nustatomas duomenų viešas skelbimas, privalo būti nustatyti duomenų tvarkymo tikslai ir tokių duomenų skelbimo mechanizmas, įtvirtinantis konkrečias duomenų subjekto pagrindinių teisių ir interesų apsaugos priemones (Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. sausio 6 d. sprendimas administracinėje byloje (sprendimas neįsiteisėjęs (!). VDAI taip pat yra nurodžiusi, kad rengiant teisės aktų, kuriais numatomas asmens duomenų viešas paskelbimas, projektuose nepakanka nurodyti tik tai, kad asmens duomenys skelbiami viešai. VDAI aiškina: *„net jeigu ir detalesnę skelbimo viešai tvarką pavedama nustatyti poįstatyminiais teisės*

²⁹ Pažymėtina, kad visos Europos Sąjungos ar valstybės narės nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintos duomenų tvarkymo operacijos tam tikra prasme gali būti vertinamos kaip duomenų subjektų teisių ribojimai, t. y. išimtis iš bendrųjų duomenų apsaugos teisės nuostatų.

³⁰ Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas (byla Nr. 23/2000), Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas (byla Nr. 34/2000-28/01), 2005 m. liepos 8 d. nutarimas (byla Nr. 10/02), 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas (byla Nr. 14/07-17/08-25/08-39/08) ir kt.

aktais, <...> įstatyme, kuriame numatoma prievolė viešai skelbti asmens duomenis, turėtų būti nustatyti bent asmens duomenų viešo paskelbimo tikslas, kokie konkrečiai asmens duomenys yra skelbiami bei kokį laikotarpį yra viešinami.“ (Dėl reikalavimų teisės aktų projektams..., 2018). Teisės aktuose privalo būti reglamentuoti asmens duomenų viešo skelbimo tikslai, nes būtent jie nubrėžia ribas viešai paskelbtų asmens duomenų tolimesniam tvarkymui: viešai paskelbti asmens duomenys gali būti naudojami tik tuo tikslu, kuriuo jie buvo teisėtai paskelbti (DUK. Atvirųjų duomenų ir asmens..., 2021). O termino, kurį laiką asmens duomenys skelbiami viešai, nenustatymas sudaro prielaidas pažeisti BDAR 5 straipsnio 1 dalies e punkte įtvirtintą duomenų saugojimo (tvarkymo) trukmės apribojimo principą (Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. sausio 6 d. sprendimas administracinėje byloje (sprendimas neįsiteisėjęs (!)).

Taigi, nors BDAR ir kiti teisės aktai nedraudžia viešinti asmens duomenų, tačiau įpareigoja duomenų valdytojus užtikrinti, kad vykdant tokią duomenų tvarkymo operaciją būtų laikomasi visų su teisėtu asmens duomenų tvarkymu susijusių principų ir iš kitų teisės sričių kylančių reikalavimų. Taip pat, darytina išvada, jog kai asmens duomenis viešai skelbia valdžios institucijos, įstatymų leidėjas privalo eksplicitiškai įstatyme įtvirtinti konkrečių institucijų pareigą (bet ne teisę) vykdyti tokią duomenų tvarkymo operaciją ir kartu apibrėžti šios pareigos įgyvendinimo ribas.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą teisinį reglamentavimą ir BDAR taikymo priežiūrą Lietuvoje vykdančios institucijos pateiktus išaiškinimus, MAĮ nuostatos, susijusios su paslapyje nelaikoma informacija, t. y. šio įstatymo 38 straipsnio 2 dalis, negali duomenų apsaugos teisės prasme būti vertintinos kaip analogiškos duomenų viešinimo nuostatoms: šiose teisės normose eksplicitiškai neįtvirtinta mokesčių administratoriaus teisė duomenis skelbti viešai, neregamentuotas informacijos skelbimo tikslas, viešinimo laikotarpis ir kiti būtini elementai. Taip pat, darbo autorės nuomone, atsižvelgiant į atskaitomybės principą, mokesčių administratorius neturėtų formaliai prisidengti teisiniame reguliavime įtvirtinta teise paslapyje nelaikomą informaciją tretiesiems asmenims teikti supaprastinta tvarka, t. y. tik esant teisėtiems ir apibrėžtiems tikslams. MAĮ 38 straipsnio 2 dalyje ir Paslapyje nelaikomos informacijos apie mokesčių mokėtoją paskleidimo tretiesiems asmenims taisyklių 4 punkte nurodyta paslapyje nelaikoma informacija, kuri yra (gali būti) priskiriama prie asmens duomenų, duomenų gavėjams turėtų būti teikiama tik laikantis visų su asmens duomenų tvarkymu susijusių principų ir sąlygų, įtvirtintų BDAR, nepaisant aukščiau nurodytame teisiniame reguliavime nustatytų išimčių.

Taip pat pažymėtina, kad MAĮ 164 straipsnio 5 dalyje, nustatančioje VMI teisę interneto svetainėje viešai skelbti raginimus atvykti, nėra reglamentuota, kokie konkrečiai mokesčių mokėtojų duomenys ir kokį laikotarpį yra (gali būti) viešai skelbiami. Atsižvelgiant į tai, ši nuostata formaliai taip pat negali duomenų apsaugos teisės prasme būti vertinama kaip tinkama asmens duomenų viešinimui grįsti.

Atkreiptinas dėmesys, kad Gyventojų turto deklaravimo įstatymo 10 straipsnis 3 dalis, įtvirtinanti konkrečių asmenų pajamų ir turto deklaracijų duomenų viešą skelbimą, taip pat neatitinka BDAR ir jo taikymą Lietuvoje prižiūrinčios institucijos keliamų reikalavimų: joje nėra reglamentuotas viešo asmens duomenų skelbimo tikslas ir duomenų skelbimo terminas. Įdomu tai, kad 2020 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos gyventojų turto deklaravimo įstatymo Nr. I-1338 2 ir 10 straipsnių pakeitimo įstatymu Nr. XIV-139, kuris įsigalios tik 2021 m. liepos 1 d., įstatymų leidėjas papildė nurodytą teisinę nuostatą (išplėtė sąrašą asmenų, kurių duomenys bus viešai skelbiami), tačiau joje neįtvirtino nei asmens duomenų viešo skelbimo tikslo, nei termino. Įvertinus tai, darytina išvada, kad inicijuodamas teisės aktų keitimus įstatymų leidėjas vis dar (praėjus daugiau nei dviem metams nuo BDAR taikymo pradžios) neužtikrina teisinės bazės atitikties duomenų apsaugos teisės reikalavimams.

Kadangi šiuo metu asmens duomenų viešas skelbimas VMI interneto svetainėje nėra pagrįstas tinkamai suformuluotu teisiniu pagrindu, mokesčių administratorius turėtų iš naujo įvertinti su šia duomenų tvarkymo operacija susijusias rizikas ir priimti socialiai atsakingus sprendimus. Mokesčių administratoriui atliekant nurodytą vertinimą labai svarbu atkreipti dėmesį į VDAI praktikoje akcentuojamus formalius reikalavimus teisės aktams, įtvirtintiems teisinį pagrindą asmens duomenų viešam skelbimui, nes, manytina, kad būtent ši kvaziteisminė institucija Lietuvoje pirmiausiai vertintų asmens duomenų viešo skelbimo VMI interneto svetainėje teisėtumą arba tai vertinantys subjektai remtųsi VDAI formuojama praktika šiuo klausimu. Siekdamas iš esmės sumažinti su aptartomis duomenų tvarkymo operacijomis susijusias rizikas ir atsižvelgdamas į tai, kad teisinį asmens duomenų tvarkymo pagrindą valdžios institucijoms teisės aktais privalo sukurti jų priėmimo įgaliojimus turintis subjektas (BDAR preambulės 47 punktą), mokesčių administratorius į pagalbą turėtų pasitelkti įstatymų leidėją – būtent jis turėtų nedelsiant peržiūrėti aukščiau nurodytus teisės aktus ir užtikrinti duomenų tvarkymo (įskaitant, bet neapsiribojant, viešo skelbimo) teisinį pagrindą įtvirtinančių teisės normų atitiktį BDAR reikalavimams.

3.2. Bendrojo duomenų apsaugos reglamento įtaka mokesčių administratoriaus veiklai

Nors daugelis BDAR įtvirtintų nuostatų buvo perkeltos iš prieš tai daugiau nei 20 (dvidešimt) metų galiojusios Direktyvos 95/46/EB, vis dėlto šio teisės akto priėmimas įnešė sumaištį ir padarė reikšmingą įtaką tiek privataus, tiek viešojo sektoriaus subjektų veiklai. BDAR perbraižytos atsakomybės ribos, sustiprinta pirminė duomenų valdytojo atsakomybė už atitiktį duomenų apsaugos teisei (Zaleskis, 2017, p. 52) ir kiti su tuo susiję dalykai paskatino duomenų valdytojus labiau rūpintis veiklos atitiktimi šio teisės akto reikalavimams. Kitas akivaizdus su BDAR priėmimu susijęs laimėjimas – visuomenės ir valdžios institucijų dėmesio į duomenų apsaugos svarbą atkreipimas ir atitikties duomenų apsaugos teisei pripažinimas prioritetiniu klausimu daugelyje sričių.

Nors visada neatsiejama mokesčių administratoriaus, kaip ir kitų duomenų valdytojų, veiklos dalimi buvo pavojų ir rizikų duomenų apsaugos srityje valdymas, po BDAR įsigaliojimo tam privalo būti skiriamas didesnis dėmesys. BDAR tiesiogiai nurodoma, kad atsižvelgdamas į duomenų tvarkymo keliamus įvairios tikimybės ir rimtumo pavojus fizinių asmenų teisėms ir laisvėms, taip pat ir techninių galimybių išsivystymo lygį, įgyvendinimo sąnaudas bei duomenų tvarkymo pobūdį, aprėptį, kontekstą ir tikslus duomenų valdytojas privalo įgyvendinti tinkamas technines ir organizacines priemones, kad būtų užtikrintas pavojų atitinkančio lygio saugumas (BDAR 32 straipsnio 1 dalis). Įgyvendinamos priemonės prireikus turi būti peržiūrimos ir atnaujinamos (BDAR 24 straipsnio 1 dalis). Kadangi BDAR ir duomenų apsaugos teisė nėra techninis informacinių technologijų duomenų saugumo reguliavimas, juose nėra įtvirtinto išsamaus konkrečių ir griežtai privalomų duomenų saugumo priemonių sąrašo (Zaleskis, 2019, 129-130). Techninių duomenų saugumo priemonių, apimančių įvairiausią įrangą, skirtą užtikrinti informacijos apsaugą, pasirinkimas rinkoje yra labai didelis. Tačiau mokesčių administratorius, kaip ir kitos iš valstybės ar savivaldybių biudžetų išlaikomos institucijos, įgyvendindamas BDAR suteiktą nuožiūros laisvę pasirinkti konkrečias duomenų saugumo priemones, susiduria ne tik su rizika pasirinkti netinkamą paslaugos teikėją, bet taip pat ir su kita objektyvia aplinkybe – ribotais finansiniais ištekliais. Iš to seka tai, kad mokesčių administratoriaus įgyvendinamos techninės duomenų saugumo priemonės didžia dalimi priklauso ne tik nuo jo subjektyvaus pasirinkimo, tačiau ir nuo kitų objektyvių aplinkybių, pavyzdžiui, jo veiklos finansavimui skirtų lėšų dydžio. Tuo tarpu organizacinių duomenų saugumo priemonių įgyvendinimas, darbo autorės nuomone, didesnių iššūkių duomenų valdytojui neturėtų kelti, tačiau svarstyтина, ar net pačių efektyviausių organizacinių

apsaugos priemonių įgyvendinimas gali visiškai užkardyti neteisėtą asmens duomenų tvarkymą ir užtikrinti aukštą duomenų apsaugos lygį. Pavyzdžiui, BDAR 32 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad duomenų valdytojas privalo imtis priemonių, siekdamas užtikrinti, kad bet kuris duomenų valdytojui pavaldus fizinis asmuo, galintis susipažinti su asmens duomenimis, jų netvarkytų, išskyrus atvejus, kai duomenų valdytojas duoda nurodymus juos tvarkyti. Šiuo tikslu duomenų valdytojai paprastai pasitelkia tokias organizacines duomenų saugumo priemones kaip prieigos valdymo politika, darbuotojų švietimas ir kontrolė. Darbo autorės nuomone, tokio pobūdžio priemonės gali padėti tik sumažinti duomenų saugumo pažeidimų riziką, tačiau nepadeda visapusiškai užkardyti neteisėto asmens duomenų tvarkymo (pavyzdžiui, neteisėto duomenų atskleidimo dėl žmogiškosios darbuotojo klaidos). Taigi, atsižvelgiant į tai, kas nurodyta, darbo autorės nuomone, duomenų valdytojų, ypač iš valstybės ar savivaldybių biudžetų išlaikomų institucijų, atsakomybė už BDAR pažeidimus tiesiogiai ir didžia dalimi turi priklausyti nuo to, kiek pastangų jie įdėjo, siekiant užtikrinti BDAR nuostatų įgyvendinimą (E. Privatumo direktyvos įgyvendinimo..., 2019), tačiau ne vien tik už faktinį įgyvendintų techninių ir organizacinių duomenų saugumo priemonių efektyvumą.

Taip pat, kaip ir iki BDAR taikymo pradžios, neatsiejama mokesčių administratoriaus veiklos dalimi yra ir nuolatinė tinkamos pusiausvyros tarp duomenų apsaugos teisės reguliavimo ginamo žmogaus intereso ir demokratinėje valstybėje būtino laisvo informacijos judėjimo paieška. BDAR preambulės 4 punkte tiesiogiai nurodoma, kad asmens duomenys turi būti tvarkomi taip, kad tai pasitarnautų žmonijai, o teisė į asmens duomenų apsaugą turi būti vertinama atsižvelgiant į jos visuomeninę paskirtį ir derėti su kitomis pagrindinėmis teisėmis (pavyzdžiui, teise į informacijos laisvę). Tačiau automatiškai teikti pirmenybės duomenų atskleidimui, viešinimui ir skaidrumo tikslui, palyginti su teise į asmens duomenų apsaugą, negalima, net jei tai susiję su svarbiais ekonominiais interesais (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. sprendimas). Todėl duomenų subjektų ir visuomenės interesų derinimą bei vertinimą mokesčių administratorius privalo atlikti kas kartą gavus prašymą pateikti asmens duomenis ar nusprendus tuos duomenis skelbti viešai. Neabejotina, kad ši mokesčių administratoriaus našta taip pat yra tiesiogiai susijusi su įstatymų leidėjo darbu, kadangi mokesčių administratoriaus užtikrinamas duomenų apsaugos lygis priklauso nuo nacionalinių teisės aktų ypatumu (pavyzdžiui, nuo juose nustatytų išimčių ar ribojimų). Kaip šiame darbe jau buvo nurodyta, įstatymų leidėjas privalo sukurti tinkamą teisinę aplinką mokesčių administratoriaus, kaip ir kitų viešojo administravimo subjektų, veiklai bei užtikrinti nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintų duomenų tvarkymo operacijų, kurias

privalo atlikti institucijos, ir jų apimties suderinamumą su kitomis teisės aktų ginamomis vertybėmis.

Be nuolat vykdomo rizikų valdymo ir interesų derinimo, atsižvelgiant į duomenų apsaugos teisei būdingą abstraktų duomenų tvarkymo standartų formulavimo būdą, mokesčių administratorius taip pat yra įpareigotas domėtis kompetentingų institucijų formuojama praktika šioje teisės srityje. Neabejotina, kad Lietuvos mokesčių administratoriui yra itin aktuali VDAI - pagrindinės³¹ BDAR taikymo priežiūrą vykdančios (kvaziteisminės) institucijos Lietuvoje leidžiamose gairėse, rekomendacijose ir nurodymuose pateikiama informacija, nes būtent šios institucijos susidomėjimo ir net patikrinimo dėl duomenų tvarkymo gali sulaukti visi duomenų valdytojai bei duomenų tvarkytojai, tarp jų ir mokesčių administravimą Lietuvoje vykdančios institucijos. Šalia to, mokesčių administratorius privalo sekti specializuotų teismų sprendimus duomenų apsaugos teisės kontekste, nes juose yra formuoja oficiali BDAR taikymo ir aiškinimo praktika. Būtent *soft law* šaltiniuose pateikiama informacija ir teismų formuojama oficiali teisės akto aiškinimo bei taikymo praktika padeda užpildyti BDAR spragas ir neaiškumus, kas yra ypač aktualu, siekiant užtikrinti tinkamą teisės akto praktinį taikymą.

Plėtojant potemę dėl BDAR daromos įtakos mokesčių administratoriaus veiklai, darbe toliau bus aptariama Lietuvoje galimai susiformavusi praktinė problema, aktuali visiems viešojo administravimo subjektams, - komplikuotas pareigos bendradarbiauti ir padėti mokesčių mokėtojams (ar kitiems visuomenės nariams) praktinis įgyvendinimas.

3.2.1. Grįžtamojo ryšio gavimo problematika

Be šiame darbe jau aptartų tikslų ir pareigų, mokesčių administravimą vykdančioms institucijoms taip pat yra keliamas uždavinys padėti mokesčių mokėtojams įgyvendinti savo teises ir atlikti pareigas (MAĮ 19 straipsnio 1 dalies 1 punktą). Šiuo tikslu bei skatindamas savanorišką mokesčių sumokėjimą, remdamasis MAĮ 25 straipsnio 1 dalies 1 punktu, centrinis mokesčių administratorius organizuoja mokesčių mokėtojų švietimą ir konsultavimą, o vadovaudamasis 3 punktu, nustato mokesčių mokėtojų aptarnavimo

³¹ Pagal ADTAĮ 7 straipsnio 2 dalį, priežiūros institucijos kompetenciją taip pat turi žurnalistikos etikos inspektorius, kuris stebi, kaip taikomas BDAR ir ADTAĮ, ir kuris užtikrina, kad šie teisės aktai būtų taikomi kai asmens duomenys tvarkomi žurnalistikos tikslais ir akademinės, meninės ar literatūrinės saviraiškos tikslais.

prioritetus ir procedūras. Nurodytas įstatymas taip pat įpareigoja mokesčių administratorių parengti mokesčių mokėtojui patogias užpildyti mokesčių deklaracijų formas (MAĮ 27 straipsnio 1 dalies 2 punktas) ir bendradarbiauti su mokesčių mokėtojais bei stengtis, kad būtų pasiektas savitarpio supratimas (MAĮ 26 straipsnio 1 dalies 5 punktas). Neabejotina ir tai, kad įgyvendindamas nustatytus uždavinius, mokesčių administratorius privalo kuo racionaliau naudoti mokesčių administravimui skirtus išteklius (t. y. išvengti neaktualių ir nekokybiškų paslaugų, pasitelkti mažiausiai finansinių kaštų reikalaujančias komunikavimo priemones ir kt.).

Siekdamas įvykdyti MAĮ nustatytas pereinamas ir pasiekti keliamus tikslus, mokesčių administratorius privalo bendradarbiauti su mokesčių mokėtojais, kad sužinotų jų požiūrį ir nuomonę apie paslaugų kokybę, tam tikrų paslaugų poreikį ir gauti kitą grįžtamąjį ryšį dėl vykdomų funkcijų. Mokesčių administratorių, kaip ir kitus viešojo administravimo subjektus, vykdyti įvairaus pobūdžio apklausas bei vertinimus įpareigoja teisės aktai. Pavyzdžiui, Prašymų ir skundų nagrinėjimo ir asmenų aptarnavimo viešojo administravimo subjektuose taisyklių³² 44 punktas nustato, kad atitinkamos valstybės institucijos privalo kasmet atlikti asmenų aptarnavimo kokybės vertinimą pagal anoniminių asmenų apklausų rezultatus arba pasirinktus objektyvaus pobūdžio kriterijus. Pažymėtina, kad net vykstant anonimines asmenų apklausas, dažnu atveju šios veiklos neatsiejama dalimi yra ir asmens duomenų tvarkymas automatizuotomis priemonėmis (pavyzdžiui, tikslinės adresatų grupės sudarymui, adresatų kontaktinių duomenų tvarkymui yra naudojamos įvairios techninės ar skaitmeninės priemonės). Todėl vykdydamas aukščiau nurodytame poįstatyminiame teisės akte ir kituose norminiuose teisės aktuose³³ įtvirtintas panašaus pobūdžio prievolės, mokesčių administratorius taip pat susiduria su griežtomis teisinėmis nuostatomis, reglamentuojančiomis asmens duomenų tvarkymą ir nustatančiomis su šiuo tvarkymu sietinus draudimus bei ribojimus.

Pažymėtina ir tai, kad Lietuvoje viešojo administravimo subjektų elektroninių ryšių priemonėmis siunčiami įvairaus pobūdžio pranešimai dažnu atveju taip pat yra laikytini

³² Patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Nr. 875 „Dėl Prašymų ir skundų nagrinėjimo ir asmenų aptarnavimo viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“

³³ Elektroninių paslaugų kūrimo metodikos, patvirtintos Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2015 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. 3-416(1.5 E) „Dėl metodinių dokumentų patvirtinimo“, 28 punkte nurodyta, kad ne rečiau kaip kartą per metus turi būti organizuojama detali elektroninių paslaugų naudotojų apklausa, siekiant nustatyti elektroninių paslaugų rodiklius, jeigu tokie buvo numatyti, pasiekimo reikšmės ir įvertinti, kokių veiksmų reikia imtis, siekiant, kad sukurta elektroninė paslauga visiškai atitiktų elektroninės paslaugos naudotojų poreikius ir lūkesčius. Taip pat, vadovaujantis BDAR 35 straipsnio 9 dalimi, atliekant poveikio duomenų apsaugai vertinimą, tam tikrais atvejais turi būti atlikta duomenų subjektų ar jų atstovų apklausa, siekiant išsiaiškinti jų nuomonę dėl numatomų duomenų tvarkymo operacijų.

tiesioginės rinkodaros pranešimais. Tiesioginė rinkodara turi būti suprantama kaip veikla, skirta paštu, telefonu arba kitokiu tiesioginiu būdu siūlyti asmenims prekes ar paslaugas ir (arba) teirautis jų nuomonės dėl siūlomų prekių ar paslaugų (ADTAĮ 2 straipsnio 1 dalis). Praktikoje ši sąvoka yra aiškinama plačiau – ne tik kaip rinkodaros pranešimų siuntimą, bet ir kitus duomenų tvarkymo veiksmus, įskaitant profiliavimą bei rinkodaros personalizavimą, apimanti veikla (Tiesioginė rinkodara teisėto intereso pagrindu..., 2018). Šios sąvokos platų interpretavimą lemia ir tai, kad ADTAĮ įtvirtintoje tiesioginės rinkodaros sąvokoje nėra skirstomos tiesioginei rinkodarai priskirtinos paslaugos pagal jas teikiančius subjektus (DUK. Viešojo sektoriaus nuomonės..., 2021). Tai pripažįstama ir LVAT 2020 m. vasario 19 d. sprendime administracinėje byloje Nr. eA-2402-629/2020. Teismas nurodytame sprendime pažymi, kad ADTAĮ 2 straipsnio 13 dalyje įtvirtintoje tiesioginės rinkodaros sąvokoje *expressis verbis* nėra daroma skirtis nei tarp paslaugų teikėjų (t. y. viešų arba privačių subjektų), nei tarp pačių siūlomų paslaugų, priklausomai nuo jų pobūdžio (t. y. viešųjų arba komercinių). Anot teismo, atsižvelgiant į teisinį reguliavimą (konkrečiai – ADTAĮ ir Viešojo administravimo įstatymą), *nepagrįsta būtų teigti, jog paslaugos teikėjo prigimtis lemia teikiamos paslaugos priskyrimą tokiai paslaugai, kuri patenka į tiesioginės rinkodaros apibrėžimą, juo labiau, kai ta pati paslauga pagal teisinį reguliavimą gali būti teikiama tiek valstybės ar savivaldybės kontroliuojamų, tiek ir kitų asmenų*. Iš to seka tai, kad LVAT vertinimu nėra pagrindo iš tiesioginės rinkodaros apibrėžimo pašalinti pranešimus, susijusius su viešojo administravimo subjektų teikiamomis administracinėmis ar viešosiomis paslaugomis, kurias teikti įgaliojimus turi ne vienas subjektas (pavyzdžiui, tiek valstybės ar savivaldybių institucijos, tiek ir kiti asmenys). Manytina, kad šis argumentas viešojo sektoriaus subjektams gali suteikti pagrįstą lūkesčių, kad teismas kitaip vertintų elektroninių ryšių priemonėmis siunčiamus pranešimus, susijusius su viešosiomis ar administracinėmis paslaugomis, kurias teikti visos valstybės mastu įgaliojimus turi tik vienas subjektas (pavyzdžiui, tik atitinkama mokesčių administravimą vykdanči institucija turi įgaliojimus teikti konkretaus mokesčio deklaracijų tvarkymo administracinę paslaugą).

VDAI praktikoje aiškinama, kad tiesiogine rinkodara viešajame sektoriuje laikytina tokia valdžios institucijų veikla, kurios tikslas paštu, telefonu arba kitokiu tiesioginiu būdu siūlyti abonentui ar registruoto elektroninių ryšių paslaugų naudotojams administracines ar viešąsias paslaugas ir (arba) teirautis nuomonės dėl siūlomų administracinių ar viešųjų paslaugų. Pažymėtina, anot VDAI, tiesiogine rinkodara būtų laikytinas ir toks viešojo sektoriaus subjekto kreipimasis, kuriuo siekiama iš naudotojo surinkti duomenis,

reikalingus duomenų valdytojo paslaugų ar prekių pagerinimui (DUK. Viešojo sektoriaus nuomonės..., 2021).

Atsižvelgiant į tai, jog viešajame sektoriuje tiesioginė rinkodara yra sietina su administracinėmis ar viešosiomis paslaugomis, kurias teikia valdžios institucijos, pažymėtina, kad tokios veiklos kaip mokesčių mokėtojų registravimas, mokesčių deklaracijų tvarkymas, mokesčių mokėtojų švietimas bei konsultavimas yra priskiriamos prie mokesčių administratoriaus teikiamų administracinių paslaugų³⁴. Todėl mokesčių administratorius, siekdamas išsiaiškinti mokesčių mokėtojų nuomonę dėl šių paslaugų kokybės ir poreikio jas gerinti, privalo užtikrinti ne tik apklausų metu vykdomo asmens duomenų tvarkymo atitiktį BDAR, tačiau dažnu atveju³⁵ ir išpildyti ERĮ (Elektroninių ryšių įstatymas, 2004) 69 straipsnyje nurodytas sąlygas, taikomas tiesioginės rinkodaros vykdymui. Pažymėtina, kad tiesioginės rinkodaros vykdymą reguliuoja kelių teisės sričių – duomenų apsaugos, elektroninių ryšių ir reklamos – normos (Zaleskis, 2019, p. 266). Elektroninių ryšių ir reklamos teisinis reguliavimas laikytinas specialiuoju BDAR atžvilgiu. Pagal ERĮ 69 straipsnio 1 dalį³⁶, duomenų tvarkymas tiesioginės rinkodaros tikslu, tam pasitelkiant elektroninių ryšių paslaugas, turi būti grindžiamas išankstiniu registruoto elektroninių ryšių paslaugų naudotojo ar abonentu sutikimu. Sutikimas turi atitikti BDAR keliamus reikalavimus³⁷. Iš šio teisės akto nuostatų kyla reikalavimai duomenų subjekto sutikimo savanoriškumui, konkretumui, nedviprasmiškumui, pagrindimui informacija, formai, įrodomumui ir atšaukiamumui (Zaleskis, 2019, p. 144), o nurodytame sektoriniame reguliavime papildomai akcentuojamas reikalavimas sutikimo gavimo laikui, t. y. jis turi būti gautas iš anksto, prieš atliekant tiesioginės rinkodaros veiksmus. LVAT praktikoje taip pat akcentuojama, kad naudotojo (abonto) sutikimas turėtų būti gautas iš anksto, o ne tuo pačiu metu panaudojant tiesioginės rinkodaros priemones (LVAT 2006 m. birželio 22 d. nutartis administracinėje byloje). Tačiau visuotinai yra pripažįstama, kad tiesioginės rinkodaros sąvokos apimami veiksmai gali pasižymėti ypatinga dinamika ir kompleksišku, todėl sutikimo, atitinkančio BDAR

³⁴ Pavyzdžiui, išsamus VMI teikiamų administracinių paslaugų sąrašas pateikimas oficialioje VMI interneto svetainėje. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/paslaugos>.

³⁵ Atitiktis ERĮ reikalavimams yra būtina tik tuo atveju, jei tiesioginės rinkodaros pranešimai yra siunčiami elektroniniais laiškais ar kitomis elektroninių ryšių priemonėmis.

³⁶ ERĮ 69 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad naudoti elektroninių ryšių paslaugas, įskaitant elektroninio pašto pranešimų siuntimą, tiesioginės rinkodaros tikslu leidžiama tik gavus išankstinį abonto ar registruoto elektroninių ryšių paslaugų naudotojo sutikimą.

³⁷ Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2002/58/EB 2002 m. liepos 12 d. dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių, kurią įgyvendinant yra priimtas ERĮ, preambulės 17 punkte nurodyta, kad abonto ar naudotojo, ir fizinio, ir juridinio asmens, sutikimas turėtų būti apibrėžiamas taip, kaip ir duomenų subjekto sutikimas buvo apibrėžtas ir patikslintas Direktyvoje 95/46/EB, kurią pakeitė BDAR

reikalavimus, gavimas dėl visų šių veiksmų tampa itin sudėtingas ir nepraktiškas (Tiesioginė rinkodara teisėto intereso pagrindu..., 2018). Nors BDAR preambulės 47 punkte nurodyta galimybė asmens duomenų tvarkymą tiesioginės rinkodaros tikslu grįsti teisėtu duomenų valdytojo ar trečiojo asmens interesu, tačiau šiuo duomenų tvarkymo teisiniu pagrindu galima pagrįsti duomenų tvarkymą tiesioginės rinkodaros tikslu tik tol, kol pradėdama naudotis elektroninių ryšių paslaugomis (Zaleskis, 2019, p. 269). Tačiau, kadangi tokių paslaugų pasitelkimas įgalina greitai, taupiai ir efektyviai komunikuoti su visuomene, jomis siekia naudotis iš esmės visi duomenų valdytojai, tarp jų ir mokesčių administratorius.

Atsižvelgiant į tai, kad išlygų dėl tiesioginės rinkodaros pranešimų siuntimo, naudojantis elektroninių ryšių paslaugomis, valstybės institucijoms ar organizacijoms Lietuvos Respublikos įstatymai nenustato (Tiesioginė rinkodara ir Bendrasis duomenų apsaugos..., 2018), o ir LVAT bei VDAI praktikoje vis dažniau atkreipiamas dėmesys į tai, kad valstybės institucijų elektroniniu ryšių priemonėmis siunčiami atitinkamo turinio pranešimai yra laikytini tiesiogine rinkodara, darytina išvada, kad toks teisinis reguliavimas ir besiformuojanti praktika labai apsunkina teisės aktuose nustatytų mokesčių administratoriaus pareigų vykdymą. Remiantis tuo, kas aukščiau nurodyta, skambutis telefonu ar elektroninio laiško išsiuntimas, siekiant pakviesti mokesčių mokėtoją dalyvauti apklausoje, paraginti jį naudotis mokesčių administratoriaus teikiama pagalba ar naujai sukurta mokesčių sumokėjimą lengvinančia priemone ir kt., yra laikytinas tiesiogine rinkodara, nepaisant to, kad mokesčių administratorių atlikti tokias apklausas ir teikti pagalbą mokesčių mokėtojams įpareigoja teisės aktai. Kadangi remiantis atitinkamais teisės aktais³⁸ mokesčių administratorius, kaip viešojo administravimo subjektas, privalo atlikti elektroninių paslaugų naudotojų ir mokesčių mokėtojų apklausas, analizuoti jų patirtį, siekdamas tinkamai sukurti / modifikuoti elektronines paslaugas ar tinkamai atlikti poveikio duomenų apsaugai vertinimą, mokesčių administravimą vykdančios institucijos privalo imtis priemonių, įgalinančių tvarkyti mokesčių mokėtojų duomenis tiesioginės rinkodaros tikslu, ir taip sumažinti su tuo susijusias rizikas. Pavyzdžiui, šiuo metu paklausimas dėl sutikimo tvarkyti asmens duomenis tiesioginės rinkodaros tikslu Mano VMI naudotojams yra pateikiamas pirmą kartą prisijungus prie Mano VMI paskyros (ir tik naudojant naujo dizaino Mano VMI portalo Beta versiją), o galimybė keisti pasirinkimą

³⁸ Pavyzdžiui, Prašymų ir skundų nagrinėjimo ir asmenų aptarnavimo viešojo administravimo subjektuose taisyklėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Nr. 875 „Dėl Prašymų ir skundų nagrinėjimo ir asmenų aptarnavimo viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“ ir kt.

naudotojams suteikiama tik specialioje paskyros skiltyje pavadinimu „Sutikimas dėl tiesioginės rinkodaros“. Darbo autorės nuomone, mokesčių administratorius turėtų apsvarstyti, ar jo pasirinktas būdas užtikrina efektyvų Mano VMI naudotojų sutikimų tvarkyti asmens duomenis tiesioginės rinkodaros tikslu gavimą. Manytina, kad galimybė suinteresuotiems asmenims pakeisti aukščiau nurodytą pasirinkimą galėtų būti suteikta kiekvieną kartą, Mano VMI naudotojui keičiant ar peržiūrint savo kontaktinius duomenis skiltyje „Mano duomenys ir kontaktai“, o ne atskiroje Mano VMI paskyros skiltyje pavadinimu „Sutikimas dėl tiesioginės rinkodaros“.

Be to, kadangi aptartas teisinis reguliavimas ir besiformuojanti praktika riboja iš esmės visų viešojo sektoriaus subjektų galimybę efektyviu būdu (t. y. elektroninių ryšių priemonėmis) komunikuoti su visuomene, gauti grįžtamąjį ryšį dėl suteiktų viešųjų ir (arba) administracinių paslaugų, darbo autorės nuomone, į šią situaciją privalo būti reaguojama ir ieškoma sprendimų, įgalinančių nurodytus subjektus be papildomos naštos gauti grįžtamąjį ryšį iš visuomenės. Manytina, kad situaciją iš esmės pagerintų precedentinę reikšmę turinčio teismo sprendimo, kuriuo iš tiesioginės rinkodaros apibrėžimo būtų pašalinti elektroninių ryšių priemonėmis siunčiami pranešimai dėl viešųjų ar administracinių paslaugų, kurias visos valstybės mastu teikti įgaliojimus turi tik vienas viešojo administravimo subjektas, priėmimas. Kadangi tiesiogiai nei Direktyva Nr. 2002/58/EB, kurią įgyvendina ERĮ, nei BDAR, kuri Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje papildoma ir su kuriuo turi būti suderintas ADTAĮ, tiesioginės rinkodaros apibrėžimo nepateikia (LVAT 2020 m. vasario 19 d. sprendimas administracinėje byloje), o ERĮ įtvirtintos teisinės nuostatos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jomis įgyvendinamos Direktyvos Nr. 2002/58/EB tikslus, darbo autorės nuomone, aukščiau pateikta išimtimi šios direktyvos tikslai nebūtų pažeisti.

Įvertinus šiame poskyryje aptartus aspektus, darytina išvada, kad tinkamas BDAR įgyvendinimas mokesčių administratoriaus veikloje reikalauja finansinių investicijų, atitinkamų teisinių žinių, nuolatinės priežiūros, švietimo ir gerų vadybos įgūdžių. Kita vertus, paminėtina tai, kad dėl vykdomos veiklos specifikos (pavyzdžiui, atliekamų patikrinimų, prieš tai neinformavus mokesčių mokėtojo) ir jos metu atliekamo asmens duomenų tvarkymo, mokesčių administratoriui išties yra sunku kurti pasitikėjimu grįstus santykius su duomenų subjektais.

IŠVADOS

1. Nuolat yra ieškoma priemonių, leidžiančių palengvinti mokesčių administratoriaus veiklą: siekiama realizuoti automatizuotą sprendimų priėmimą šioje srityje, formalizuoti mokesčių administratoriaus ir mokesčių mokėtojų bendravimo procedūras ir kt. Skaitmenizuotas ir standartizuotas mokesčių administravimas suteikia dideles galimybes bei didina mokesčių administratoriaus veiklos produktyvumą, tačiau toks procesas (duomenų tvarkymas automatizuotomis priemonėmis) neišvengiamai didina riziką duomenų apsaugos srityje, kurią turi prisiimti ir valdyti pats mokesčių administratorius – duomenų valdytojas.
2. MAĮ įtvirtinta mokesčių administratoriaus teisė iš neapibrėžto asmenų rato rinkti informaciją (įskaitant, bet neapsiribojant, asmens duomenis), kuri yra būtina įstatyme nustatytoms funkcijoms atlikti. Savo prašymą (nurodymą) pateikti asmens duomenis mokesčių administratorius privalo pagrįsti pagal BDAR reikalavimus, jeigu norminiame teisės akte, kuriuo remiantis teikiamas prašymas (nurodymas), *expressis verbis* nėra nustatyta duomenų teikėjo pareiga teikti duomenis, duomenų teikimo / gavimo tikslai ir konkrečiai teiktinų duomenų apimtis.
3. Atlikta konceptualių BDAR pagrindų apžvalga atskleidžia, kad:
 - 3.1. gera duomenų apsaugos teisės įgyvendinimo praktika yra neatsiejama nuo BDAR įtvirtintų principų tinkamo interpretavimo ir jų laikymosi;
 - 3.2. duomenų valdytojas turėtų imtis visų įmanomų priemonių BDAR nustatytų pareigų vykdymui bei atsakingai pasirinkti jų įgyvendinimo būdus, o jo atsakomybė už duomenų apsaugos teisės pažeidimus didžia dalimi turi priklausyti nuo įdėtų pastangų užtikrinant atitiktį BDAR;
 - 3.3. pagrindinės asmens duomenų tvarkymo teisėtumą nusakančios sąlygos, kuriomis savo veikloje paprastai remiasi viešojo administravimo subjektai, yra siejamos su tinkamu jų reglamentavimu Europos Sąjungos ar nacionaliniuose teisės aktuose, todėl mokesčių administratoriui užtikrinant atitiktį BDAR svarbus vaidmuo tenka ir įstatymų leidėjui.
4. Atlikus preliminarią apžvalgą, darytina išvada, kad tam tikrų mokesčių administratoriaus vykdomų asmens duomenų tvarkymo operacijų (ar jų teisinio reglamentavimo) atitiktis BDAR yra kvestionuotina:
 - 4.1. Mano VMI svetainėje kontaktinių asmens duomenų rinkimo metu nėra užtikrinamas informacijos apie asmens duomenų tvarkymą pateikimas duomenų

subjektams, taip galimai pažeidžiant jų teisę būti informuotiems bei skaidrumo principą;

4.2. oficialioje VMI interneto svetainėje skelbiami asmens duomenys, nesant tam tinkamai suformuluoto teisinio pagrindo pagal BDAR ir (arba) nesilaikant BDAR įtvirtintų duomenų saugojimo trukmės apribojimo ar duomenų kiekio mažinimo principų.

Teisinės nuostatos, kuriomis mokesčių administratorius grindžia mokesčių mokėtojų asmens duomenų viešą skelbimą VMI interneto svetainėje, turėtų būti peržiūrėtos ir papildytos, t. y. jose eksplicitiškai įtvirtinama mokesčių administratoriaus pareiga vykdyti šią duomenų tvarkymo operaciją, asmens duomenų viešo skelbimo tikslas, konkreti viešai skelbiamų duomenų apimtis bei jų viešinimo laikotarpis.

5. Griežti reikalavimai asmens duomenų tvarkymui tiesioginės rinkodaros tikslu riboja mokesčių administratoriaus galimybes efektyviu, moderniu ir pigiu būdu gauti grįžtamąjį ryšį iš visuomenės dėl jo teikiamų administracinių paslaugų, nepaisant to, kad atlikti su šiomis paslaugomis susijusias apklausas ir vertinimus mokesčių administratorių įpareigoja teisės aktai. Siekiant įgalinti mokesčių administratorių be papildomos naštos bendrauti su mokesčių mokėtojais, teikti jiems pagalbą ir tobulinti mokesčių administravimo procedūras pagal jų poreikius, turėtų būti imamasi atitinkamų priemonių, įgalinančių mokesčių administratorių laisvai bendrauti su mokesčių mokėtojais elektroninių ryšių priemonėmis, pavyzdžiui, iš tiesioginės rinkodaros apibrėžimo pašalinti šiomis komunikacijos priemonėmis siunčiamus pranešimus dėl viešųjų ar administracinių paslaugų, kurias teikti visos valstybės mastu įgaliojimus turi tik vienas viešojo administravimo subjektas, jeigu ir kiek tai nepažeistų Direktyva Nr. 2002/58/EB siekiamų tikslų.
6. Tinkamas BDAR įgyvendinimas mokesčių administratoriaus veikloje reikalauja finansinių investicijų, tinkamų teisinių žinių, nuolatinės priežiūros, švietimo ir gerų vadybos įgūdžių. Kita vertus, dėl duomenų tvarkymo aplinkybių ir vykdomos veiklos specifikos, mokesčių administratoriui išties yra sunku kurti pasitikėjimu grįstus santykius su duomenų subjektais.

LITERATŪROS IR KITŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

Regioniniai:

1. 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (95/46/EB) dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, OL L 281, p. 31.

2. 2002 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje, OL L 201, 31.7.2002, p. 37.

3. 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (GDPR). OL L 119, 2016, p. 1.

Nacionaliniai ir užsienio valstybių teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*. 33-1014.

2. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (1996). TAR, 2018, XIII-1426.

3. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, IX-2135.

4. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, IX-2112.

5. Lietuvos Respublikos gyventojų turto deklaravimo įstatymo Nr. I-1338 2 ir 10 straipsnių pakeitimo įstatymas (2020). TAR, 2021, XIV-139.

6. *Bundesdatenschutzgesetz* (2017). Prieiga per internetą: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bdsch/englisch_bdsch.pdf. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

7. *Die Abgabenordnung* (2003). Prieiga per internetą: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_ao/englisch_ao.pdf. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Nr. 875 „Dėl Prašymų ir skundų nagrinėjimo ir asmenų aptarnavimo viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 875.

9. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2007 m. spalio 9 d. įsakymas Nr. VA-66 „Dėl Konsultacijų ir informacijos teikimo valstybinėje mokesčių inspekcijoje taisyklių patvirtinimo“ (2019 m. gruodžio 31 d. įsakymo Nr. VA-120 redakcija). *Valstybės žinios*, 106-4364.

10. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2012 m. spalio 3 d. įsakymas Nr. VA-91 „Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos portalo e. VMI autorizuotų elektroninių paslaugų srities Mano VMI naudojimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 116-5919.

11. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. liepos 29 d. įsakymas Nr. VA-147 „Dėl paslapyje nelaikomos informacijos apie mokesčių mokėtoją paskleidimo tretiesiems asmenims taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 124-4505.

Specialioji literatūra:

12. Bendikas, M. *Tiesioginė rinkodara teisėto intereso pagrindu. Ką ištis šiuo klausimu turi pasakyti BDAR?* [interaktyvus] Prieiga per internetą: [Tiesioginė rinkodara teisėto intereso pagrindu. Ką ištis šiuo klausimu turi pasakyti BDAR? \(linkedin.com\)](#). [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

13. Europos Parlamentas. Europos Sąjungos teisės šaltiniai ir taikymo sritis. [interaktyvus] Prieiga per internetą: [Europos Sąjungos teisės šaltiniai ir taikymo sritis \(europa.eu\)](#). [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

14. Latvijos administracinio teismo 2020 m. balandžio 14 d. pateiktas prašymas Europos Sąjungos Teisingumo Teismui priimti prejudicinį sprendimą byloje SIA SS / Valsts ienemumu dienests (byloje C-175/20). [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62020CN0175&from=EN>. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

15. MARCIJONAS, A. ir SUDAVIČIUS, B. (2003). *Mokesčių teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

16. MARKEVIČIUS, E. (2019). E. Privatumo direktyvos įgyvendinimo problemos ir jų sprendimai e. Privatumo reglamento projekte. *Teisė*, 113, 139-154.

17. MEDELIENĖ, A. ir SUDAVIČIUS, B. (2011). *Mokesčių teisė. 2-as papildytas leidimas: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras.

18. Mokesčių administravimo įstatymo komentaras. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/mokes%C4%8Di%C5%B3-administravimas>. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

19. PETRAITYTĖ, I. (2011a). Asmens duomenų apsauga ir teisė į privatų gyvenimą. *Teisė*, 80, 163-174.

20. PETRAITYTĖ, I. (2011b). Asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas Lietuvos teisės sistemoje. *Teisė*, 79, 125-138.

21. Scarcella, L. (2019). *Tax compliance and privacy rights in profiling and automated decision making*. Prieiga per internetą: [policyreview-2019-4-1422.pdf](#). [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

22. Valstybės kontrolė. *Valstybinio audito ataskaita. Išmanioji mokesčių administravimo sistema*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/acer%20swift/Downloads/Ataskaita_2019-09-17_iMAS%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/acer%20swift/Downloads/Ataskaita_2019-09-17_iMAS%20(2).pdf). [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

23. Valstybinė mokesčių inspekcija. Privalomų automatinių apmokestinimo srities informacijos (DAC6), susijusios su praneštiniais tarpvalstybiniais susitarimais, mainų įgyvendinimo ir praneštinius tarpvalstybinius susitarimus identifikuojančių požymių nustatymo taisyklių aiškinimo ir taikymo rekomendacijos“. [interaktyvus] Prieiga per internetą:

https://www.vmi.lt/cms/documents/10162/9330201/DAC6_taisykliu_komentaras/89eaab-d4-d174-4235-a0b5-d43a2578b27b. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

24. Visuotinė lietuvių enciklopedija. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/teises-subjektas/>. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

25. ZALESKIS, J. (2017). Duomenų apsaugos pareigūno veiklos pagrindai pagal ES Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą. *Teisė*, 104, 159-170. [interaktyvus] Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/acer%20swift/Downloads/10851-Article%20Text-11807-1-10-20170928%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/acer%20swift/Downloads/10851-Article%20Text-11807-1-10-20170928%20(1).pdf). [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

26. ZALESKIS, J. (2019). *Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas ir asmens duomenų apsaugos teisė*: monografija. Vilnius: Registrų centras.

Teismų praktika:

27. *Rotaru prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 2832/95, [2000-05-04]. ECLI:CE:ECHR:2000:0504JUD002834195.

28. *L. B. prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 36345/16, [2021-01-12]. ECLI:CE:ECHR:2021:0112JUD003634516.

29. *Volker und Markus Schecke ir Eifert* [ESTT], Nr. C-92/09 ir C-93/09, [2010-11-09]. ECLI:EU:C:2010:662.

30. *Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein* [ESTT], Nr. C-210/16, [2018-06-05]. ECLI:EU:C:2018:388.

31. *Patrick Breyer prieš Vokietijos Federacinę Respubliką* [ESTT], Nr. C-582/14, [2016-10-19]. ECLI:EU:C:2016:779.

32. *Google Spain ir Google* [ESTT], Nr. C-131/12, [2014-05-13]. EU:C:2014:317.

33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 93-4000.

34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 104-4675.

35. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. spalio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹-355/2004.

36. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. birželio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N3-733-06.

37. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A6-206/2007.

38. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-525-689/2008.

39. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A143-2740-12.

40. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. spalio 5 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-355-602/2017.

41. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. sausio 17 d. nutarimas administracinių teisės pažeidimų byloje Nr. A18.-107-990/2018.

42. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. sausio 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. e12-636-1047/2020.

43. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. vasario 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-2402-629/2020.

44. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. balandžio 8 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. e12-1249-789/2020.

Soft law ir kiti šaltiniai:

45. Article 29 Data Protection Working Party. *Guidelines on Data Protection Officers ('DPOs')*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: file:///C:/Users/acer%20swift/Downloads/wp243_rev01_enpdf.pdf. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

46. Article 29 Data Protection Working Party. *Guidelines on transparency under Regulation 2016/679*, (as last revised and adopted on 11 April 2018). [interaktyvus] Prieiga per internetą: file:///C:/Users/acer%20swift/Downloads/20180413_Article29WPTransparencyGuideline_spdf.pdf. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

47. Article 29 Data Protection Working Party. *Opinion 4/2007 on the concept of personal data*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.clinicalstudydatarequest.com/Documents/Privacy-European-guidance.pdf>. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

48. European Data Protection Board. *Guidelines 10/2020 on restrictions under Article 23 GDPR*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: edpb_guidelines_202010_article23_en.pdf (europa.eu). [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

49. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. *Asmens duomenų apsaugos gairės žiniasklaidos sektoriui*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/02_%20SolPriPa%20Asmens%20duomen%20apsaugos%20gaires%20ZINIASKLAIDOS%20SEKTORIUI%202020-02-19.pdf. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

50. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. *Asmens duomenų apsaugos gairės duomenų subjektams*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/01%20SolPriPa%20Asmens%20duomen%20apsaugos%20gaires%20DUOMENU%20SUBJEKTAMS%202019-10-16.pdf>. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

51. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. *Asmens duomenų apsaugos gairės smulkiajam ir vidutiniam verslui*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/01_%20SolPriPa%20Asmens%20duomen%20apsaugos%20gaires%20SMULKIAJAM%20IR%20VIDUTINIAM%20VERSLUI%202019-11-08.pdf. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

52. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. *Asmens duomenų viešinimas – kas viešinama, kiek viešinama ir kokių tikslų tuo siekiama*. [interaktyvus] Prieiga per internetą:

<https://vdai.lrv.lt/It/naujienos/asmens-duomenu-viesinimas-kas-viesinama-kiek-viesinama-ir-kokiu-tikslu-tuo-siekiamo>. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

53. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. *DUK. Atvirųjų duomenų ir asmens duomenų santykis*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/23%20DUK_atviruju%20duomenu%20ir%20asmens%20duomenu%20santykis%202021-03-10.pdf. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

54. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. *Informacija valstybės institucijoms dėl Bendrojo duomenų apsaugos reglamento taikymo teisėkūros procese*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/Info_bdar_teisekuros_20170425.pdf. [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

55. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. *Prašymų dėl asmens duomenų teikimo vertinimo gairės*. [interaktyvus] (modifikuota 2020 m. lapkričio 9 d.). Prieiga per internetą: [https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/Prasymu%20del%20AD%20teikimo%20vertinimo%20gaires%20\(2%20versija\)%202020-11-10.docx.pdf](https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/Prasymu%20del%20AD%20teikimo%20vertinimo%20gaires%20(2%20versija)%202020-11-10.docx.pdf). [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.]

56. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. *Rekomendacija dėl reikalavimų teisės aktų projektams, kuriais reglamentuojamas asmens duomenų tvarkymas*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/Rekomend_teises_aktu_projektams_2018.pdf [žiūrėta 2021 m. kovo 27 d.].

SANTRAUKA

ES Bendrojo duomenų apsaugos reglamento įgyvendinimas mokesčių administratoriaus veikloje

Simona Plungaitė

Skaitmenizuotas ir standartizuotas mokesčių administravimas didina mokesčių administratoriaus veiklos produktyvumą ir atitinka modernios visuomenės poreikius, tačiau duomenų perkėlimas į elektroninę erdvę išties kelia rimtus iššūkius duomenų subjektų teisių, ypač jų teisės į asmens duomenų apsaugą, užtikrinimui. Todėl neatsiejama mokesčių administratoriaus veiklos dalimi yra rizikų duomenų apsaugos srityje valdymas. Pačiam mokesčių administratoriui, kaip savarankiškam duomenų valdytojui, tenka pagrindinė atsakomybė už atitiktį BDAR ir kitiems duomenų apsaugos teisės šaltiniams.

Baigiamajame magistro darbe pateikiamas išsamus mokesčių administratoriaus veiklos ir ją reglamentuojančių teisės aktų vertinimas iš BDAR perspektyvos. Siekiant užtikrinti nuoseklumą, pirmoje darbo dalyje aprašomi pamatiniai šio darbo temos elementai - mokesčių administravimas ir duomenų apaugos teisė bei jų tarpusavio sąsaja, kuri iš esmės yra atskleidžiama ir pirmoje šios santraukos pastraipoje. Antroje struktūrinėje darbo dalyje atliekama koncentruota BDAR pagrindinių nuostatų analizė, kuri atskleidžia ypatingą įstatymų leidėjo vaidmenį valstybės institucijoms užtikrinant veiklos atitiktį BDAR. Galiausiai trečioje darbo dalyje yra aptariama konkrečių mokesčių administratoriaus vykdomų duomenų tvarkymo operacijų ir jų reglamentavimo teisės aktuose koreliacija su duomenų apsaugos teisėje įtvirtintais reikalavimais. Preliminari apžvalga atskleidžia BDAR įgyvendinimo mokesčių administratoriaus veikloje spragas. Darbo pabaigoje itin koncentruotai atskleidžiama, kokius iššūkius BDAR ir šio teisės akto atžvilgiu specialus teisinis reguliavimas (t. y. elektroninės komunikacijos teisinis reguliavimas) kelia mokesčių administratoriui bei kitiems viešojo sektoriaus subjektams.

SUMMARY

Implementation of the EU General Data Protection Regulation in the Activity of Tax Administrator

Simona Plungaitė

A digitised and standardised tax administration increases the productivity of the tax authority and meets the needs of the modern society. However, the transfer of data to the electronic space also poses serious challenges to guaranteeing the rights of data subjects, namely their right to the protection of their personal data. Therefore, risk management is integral to the operations of the tax authority where data protection is concerned. Being an independent data controller, the tax authority has the primary responsibility of being compliant with the GDPR and with other sources of data protection law.

The master's thesis provides a comprehensive assessment of the operations of the tax authority and the legal acts regulating these operations in respect of the GDPR. In order to ensure consistency, the first part of this paper describes the fundamental elements of the research theme, i.e. tax administration, data protection law and their relationship, which is principally disclosed in the first paragraph of the abstract. The second part of the paper provides a focused analysis of the main provisions of the GDPR and demonstrates the specialised role of the legislator in ensuring the operational compliance of the state institutions with the GDPR. Finally, the third part of the thesis discusses the correlation between the elements of the specific data processing operations performed by the tax authority, their regulation in legal acts and the requirements established in the data protection law. The preliminary review reveals gaps in the implementation of the GDPR in the operations of the tax authority. The conclusion of the thesis provides a focused discussion of the challenges posed by the GDPR and its specialised legal regulation (i.e. the legal regulation of electronic communications) to the tax authority and other public sector entities.